МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Навчально-науковий інститут бізнесу, економіки та менеджменту
Кафедра фінансових технологій і підприємництва

«До захисту допущено»
Завідувачка кафедри, д.е.н., проф.
_____ Лариса ГРИЦЕНКО
(підпис)
«_____» _____ 2023 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня магістр

зі спеціальності 072 Фінанси, банківська справа та страхування
освітньо-професійної програми «Фінанси»

на тему: «**Управління капіталом підприємства**»

Здобувача групи Ф.м – 21 Андрухова Дмитра Анатолійовича

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Дмитро АНДРУХОВ

_____
(підпис)

Керівник доц. к.е.н. _____ Ольга ДЕЙНЕКА
(підпис)

Суми 2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Навчально-науковий інститут бізнесу, економіки та менеджменту
Кафедра фінансових технологій і підприємництва

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри, д.е.н., проф.
_____ Лариса ГРИЦЕНКО
(підпис)
«06» листопада 2023 р.

ЗАВДАННЯ

до кваліфікаційної роботи на здобуття освітнього ступеня магістр

Здобувача групи Ф.м – 21 інституту (центру) ННІ БіЕМ
спеціальності 072 Фінанси, банківська справа та страхування
Андрухова Дмитра Анатолійовича

Тема роботи: «**Управління капіталом підприємства**»

Затверджено наказом по СумДУ №1341-VI від 24.11.2023р.
Термін здачі здобувачем завершеної роботи 14.12.2023р.

Вихідні дані до роботи: нормативні й законодавчі акти, матеріали статистичної звітності, інструкції та положення, матеріали монографій, періодичних видань, підручників і навчальних посібників, дані фінансової звітності суб'єктів господарювання, організацій та установ тощо.

Зміст основної частини роботи (перелік питань для розроблення):
1. Сутність та класифікаційні ознаки капіталу як економічного ресурсу підприємства, управління капіталом підприємства: сутність, принципи та завдання, особливості управління власним та позиковим капіталом підприємства, оптимізаційні механізми управління структурою капіталу підприємства;
2. Аналіз стану капіталу українських підприємств, аналіз ефективності управління капіталом на прикладі ТОВ «Надія».

Дата видачі завдання: «06» листопада 2023 р.

Керівник доц., к.е.н. доц _____ Ольга ДЕЙНЕКА
(підпис)

Завдання прийнято до виконання
«06» листопада 2023 р. _____ Дмитро АНДРУХОВ
(підпис)

АНОТАЦІЯ

кваліфікаційної роботи магістра на тему:
Управління капіталом підприємства
Студент Андрухов Дмитро Анатолійович

Зміст кваліфікаційної роботи викладено на 56 сторінках, список використаних джерел містить 46 найменувань. Робота містить 4 таблиці, 18 рисунків.

Актуальність теми роботи

В умовах ринкової економіки, процеси, пов'язані з формуванням капіталу підприємства, управлінням його структурою, ефективністю використання, а також визначенням оптимального балансу між різними джерелами фінансування, виходять на перший план як ключові фактори успішного фінансового управління. Рівень та адекватність капіталу впливають на здатність господарюючого суб'єкта адаптуватися та процвітати протягом усього часу своєї діяльності.

Метою даної роботи є дослідження теоретичних та практичних аспектів управління капіталом підприємства, а також розробка рекомендацій з удосконалення управління капіталом.

Об’єкт дослідження є процеси управління капіталом підприємства в сучасних умовах нестабільного ринкового середовища.

Предмет дослідження – економічні відносини що виникають під час залучення власних та позикових коштів, зміни їх розміру та структури.

Методи дослідження –графічний, порівняльний аналіз, узагальнення, дедукція, індукція.

У першому розділі магістерської роботи досліджуються теоретичні аспекти управління капіталом підприємства. У другому розділі проведено оцінку ефективності управління капіталом підприємства.

Інформаційною основою є нормативні документи, що регулюють процеси формування та використання капіталу підприємства, праці вітчизняних та зарубіжних науковців з проблематики управління капіталом, статична інформація, дані фінансової звітності.

Ключові слова: власний капітал, позиковий капітал, емісія акцій, залучення кредитів, вартість капіталу.

ЗМІСТ

ВСТУП 6
1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ КАПІТАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА 9
1.1 Сутність та класифікаційні ознаки капіталу як економічного ресурсу підприємства 9
1.2 Управління капіталом підприємства: сутність, принципи та завдання 17
1.3 Особливості управління власним та позиковим капіталом підприємства 22
1.4 Оптимізаційні механізми управління структурою капіталу підприємства 29
2 ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ КАПІТАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА 33
2.1 Аналіз стану капіталу українських підприємств 33
2.2 Аналіз ефективності управління капіталом на прикладі ТОВ «Надія» 39
ВИСНОВКИ 49
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 52

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах ринкової економіки, процеси, пов'язані з формуванням капіталу підприємства, управлінням його структурою, ефективністю використання, а також визначенням оптимального балансу між різними джерелами фінансування, виходять на перший план як ключові фактори успішного фінансового управління. Рівень та адекватність капіталу безпосередньо впливають на здатність господарюючого суб'єкта адаптуватися та процвітати протягом усього часу своєї діяльності.

Термін «капітал» у його основному значенні відноситься до загальної суми фінансових ресурсів, які є необхідними для ініціації та ведення будь-якого виробничого процесу або діяльності. Він виступає як фундаментальна економічна основа, яка не тільки сприяє створенню та розвитку підприємства, але й лежить в основі його довгострокової стабільності та зростання.

Капітал підприємства, який представляється у вигляді грошових, матеріальних та нематеріальних активів, є фундаментальною основою для будь-якого процесу виробництва. Цей капітал служить як фундамент для виробничих операцій, а його обсяг та якість використання впливають на широкий спектр кінцевих результатів господарської діяльності.

Основні показники діяльності підприємства, включаючи виробництво продукції, собівартість, прибуток, рентабельність та фінансову стабільність, значною мірою залежать від розміру та ефективності використання капіталу. Оптимальне управління капіталом вимагає від керівництва компанії не тільки розуміння поточних фінансових потреб, але й прогнозування майбутніх вимог, а також гнучкість у реагуванні на зміни ринкових умов. Це передбачає здатність адаптувати стратегії фінансування, інвестування та розподілу ресурсів відповідно до зовнішніх та внутрішніх викликів, що виникають перед бізнесом.

Капітал має значний вплив на різні зацікавлені сторони, включаючи державу, власників та працівників підприємства. Для держави капітал підприємств є ключовим елементом в розбудові та підтримці економічної

інфраструктури, оскільки він сприяє зростанню економіки, створенню робочих місць та генерації податкових надходжень. Для власників підприємства капітал є засобом інвестиції та джерелом прибутку, а також важелем для розширення бізнесу та збільшення його ринкової вартості.

Проблеми управління капіталом підприємств аналізуються в багатьох працях вітчизняних та зарубіжних авторів. Значний внесок в розвиток теоретичних та методичних підходів управління капіталом зробили вітчизняні та іноземні вчені: Л. Костирко, О. Терещенко, О. Костирко, О. Середа, Я. Дробот, І. Корнієнко, С. Домбровська, В. Ізюмська, Р. Квасницька, Я. Мрозовський, О. Кваша, Н. Лубкей, О. Люта, О. Галич, Є. Пігуль та інші.

Метою даної роботи є дослідження теоретичних та практичних аспектів управління капіталом підприємства, а також розробка рекомендацій з удосконалення управління капіталом.

Об’єкт дослідження є процеси управління капіталом підприємства в сучасних умовах нестабільного ринкового середовища.

Предмет дослідження – економічні відносини що виникають під час залучення власних та позикових коштів, зміни їх розміру та структури.

Завдання дослідження:

– проаналізувати науково-методичні підходи щодо визначення сутності поняття «капітал підприємства»;

– дослідити класифікаційні ознаки капіталу як економічного ресурсу підприємства;

– розглянути принципи та завдання управління капіталом підприємства;

– охарактеризувати оптимізаційні механізми управління структурою капіталу підприємства;

– проаналізувати динаміку стану капіталу українських підприємств;

– провести аналіз ефективності управління капіталом на прикладі ТОВ «Надія» та обґрунтувати оптимальну структуру капіталу для досліджуваного підприємства.

Методи дослідження –графічний, порівняльний аналіз, узагальнення, дедукція, індукція.

У першому розділі магістерської роботи досліджуються теоретичні аспекти управління капіталом підприємства. У другому розділі проведено оцінку ефективності управління капіталом підприємства.

Інформаційною основою є нормативні документи, що регулюють процеси формування та використання капіталу підприємства, праці вітчизняних та зарубіжних науковців з проблематики управління капіталом, статична інформація, дані фінансової звітності.

1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ КАПІТАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА

1.1 Сутність та класифікаційні ознаки капіталу як економічного ресурсу підприємства

Розглядаючи питання сутності капіталу, можна відзначити, що існують дві основні, часто протилежні, точки зору серед економістів [24]. З одного боку, багато економістів розглядають капітал як зібрання матеріальних активів або цінностей. Цей погляд наголошує на фізичних аспектах капіталу, таких як машини, будівлі, інструменти, які використовуються для виробництва товарів та послуг. Яскравим прикладом цього підходу є визначення Франсуа Кене [18], який стверджував, що капітал не полягає в грошах, а в тих засобах виробництва, які можна за них придбати. Адам Сміт [26], ще один видатний економіст, описує капітал як ключовий елемент економічного прогресу, акцентуючи на його ролі як на запасі продукції, що генерує прибуток або використовується для створення нових благ.

З іншого боку, є точка зору, що трактує капітал як вартість, яка використовується для придбання факторів виробництва. Цей погляд розглядає капітал як фінансовий ресурс, який може бути інвестований для забезпечення економічного зростання та розвитку. Наприклад, Давид Рікардо [43] вважав капітал накопиченою працею або сукупністю всього, що використовується у виробничому процесі.

Ретроспективний аналіз цих двох підходів до визначення капіталу дозволяє глибше зрозуміти його сутність, ідентифікувати ключові аспекти та варіації у розумінні цього поняття різними економічними школами. Групування поглядів цих економістів у відповідні категорії сприяє кращому розумінню різних аспектів капіталу, як матеріального, так і фінансового, в економічній теорії.

Джон Стюарт Мілль, у своїх роботах про сутність капіталу, підкреслював його критичну роль у виробничому процесі. Він вважав, що крім основних умов

виробництва, таких як праця та природні ресурси, існує третій, необхідний компонент - це капітал [33]. Мілль описував капітал як нагромаджений запас продуктів минулої праці, який є фундаментальним для будь-якої виробничої діяльності. Згідно з Міллем, капітал грає вирішальну роль у суспільному відтворенні. Він акцентував на безпосередньому зв'язку між економічним розвитком та наявністю капіталу. Незадіяний капітал може призвести до стагнації, тоді як інвестиції в додатковий капітал сприяють створенню нових робочих місць та збільшенню виробничих можливостей.

Відомий своїми дослідженнями в області економіки Альфред Маршалл [41], приділив значну увагу аналізу динаміки капіталу на ринку, особливо щодо винагороди за його використання. Він висунув ряд ключових положень, які допомагають краще зрозуміти поведінку капіталу та його вплив на економічні процеси. Маршалл підкреслював, що використання капіталу несе з собою можливість отримання прибутку, і коли капітал надається в позичку, позикодавець очікує отримати винагороду. Ця винагорода на ринку зазвичай виражається у вигляді відсотків на капітал. Зростання попиту на капітал, за його словами, спочатку призведе до збільшення відсоткових ставок, а потім, залежно від розміру та масштабу ринку, може спонукати до зростання пропозиції капіталу. Важливо відзначити, що збільшення відсоткових ставок може також вплинути на перерозподіл капіталу між галузями, зокрема відтік капіталу з галузей з нижчою граничною корисністю.

Українські вчені також зробили значний внесок у розуміння та аналіз концепції капіталу. Михайло Туган-Барановський, видний український економіст кінця 19-го та початку 20-го століть, розробив унікальний підхід до визначення капіталу. Він вважав, що капіталом можна назвати предмети, які за певних суспільних умов мають здатність збільшувати свою вартість і, отже, приносити регулярний дохід їх власнику [32]. Згідно з його висновками, саме диспропорційність у розміщенні капіталу є однією з ключових причин економічних криз. Ця ідея підкреслює важливість розуміння динаміки капіталу та його впливу на економічні цикли, особливо у відношенні до промислових криз

та їхніх соціально-економічних наслідків. Таким чином, Туган-Барановський вніс значний вклад у теоретичне обґрунтування економічних циклів та впливу капіталу на них.

Дефініція «капітал підприємства» неодноразово розглядалася в працях сучасних науковців. Так Бланк О. І., Ситник Г. В., Андрієць В .С. описують капітал як сукупність економічних благ, які були створені шляхом заощаджень. Ці блага можуть існувати у вигляді грошових коштів або як реальні капітальні товари. Згідно з його поглядами, капітал залучається його власниками до економічного процесу в якості інвестиційного ресурсу та важливого фактору виробництва. Основна мета такого використання капіталу – отримання доходу [11].

Байстрюченко Н. О. пропонує своє бачення концепції капіталу, яке є багатовимірним та комплексним. Вона розглядає капітал як сукупність трьох основних типів активів, які належать господарюючому суб'єкту [9]. Ці типи активів включають грошові кошти, матеріальні та нематеріальні активи. Байстрюченко Н.О. підкреслює, що ці активи залучаються з різних джерел, що свідчить про їх різноманітність та багатоаспектність.

Джошар А. В., вважає капітал джерелом створення активів, які підприємство залучає для здійснення своєї господарської діяльності. Цей аспект капіталу акцентує на його ролі у формуванні бази ресурсів, необхідних для ефективної роботи бізнесу, та набуття економічного зиску. З іншого боку, Джошар розглядає капітал як вартість, яка в процесі діяльності підприємства здатна забезпечувати дохід або ресурси, необхідні для виробництва товарів і послуг. Це вказує на потенційну здатність капіталу до зростання та його вплив на генерацію доходів і створення додаткових цінностей в бізнесі [13].

Щербань О.Д., Невдачина О.І. визначають капітал підприємства як «…сукупність грошових, матеріальних і нематеріальних активів господарюючого суб’єкта, які мобілізовані з різних джерел і що беруть участь в операційних та інвестиційних процесах з метою отримання доходу та/або максимізації ринкової вартості активів підприємства» [45].

Сучасні українські та закордонні науковці також приділяють значну увагу дослідженню процесу формування та використання капіталу підприємства. Узагальнення наукового внеску деяких з них наведено в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1 – Узагальнення думок авторів до процесу формування та використання капіталу підприємства

Автори	Авторський внесок
Лубкей Н.П. [27]	Розглянуто основні характеристики та класифікацію капіталу за основними класифікаційними критеріями. Розроблено загальну схему управління капіталом підприємств, у якій визначено принципи, завдання та методи управління капіталом. Проаналізовано переваги та недоліки власного капіталу як джерела фінансування діяльності підприємства. Запропоновано пріоритетні напрями підвищення ефективності управління капіталом підприємств.
Мулик Т.О [31]	Представлено модель аналізу капіталу яка дозволяє: ефективно організувати аналітичний процес стосовно наявності та ефективності використання капіталу підприємства, оптимізації його структури; забезпечити обґрунтування резервів поліпшення складу та структури капіталу, підвищення ефективності його використання для забезпечення економічного зростання.
Квасницька Р., Мрозовський Я. [22]	Обґрунтовано доцільність використання, при розробці управлінських заходів щодо оптимізації структури капіталу, так званої цільової структури капіталу, яка є співвідношенням його елементів, що дозволяє повністю забезпечити досягнення вибраного критерію її оптимізації.
Педченко Н.С., Руденко А.А. [36]	Пропонуються оптимізація структури капіталу підприємства на основі ідентифікації потреби у вхідних та вихідних грошових потоках, дотримання правил формування оборотного капіталу підприємства (золоте правило фінансування, золоте правило балансу), вибір джерел фінансування активів підприємства з урахуванням критерію мінімізації рівня фінансового ризику та термінів залучення капіталу. Визначено потребу в поповненні оборотного капіталу та запропоновано умови дотримання оптимальної структури оборотного капіталу.
Майборода О.В., Хлопкова С.Ю. [29]	Під управлінням капіталом з метою зміцнення його фінансового потенціалу автори розуміють комплекс заходів з нарощування фінансових ресурсів для ефективного ведення розширеного відтворення. Поєднуючи основні критерії оцінки фінансового потенціалу доведено, що оптимізація структури капіталу підприємства повинна здійснюватися за ознаками фінансової стійкості, мінімізації його вартості, ефективності використання капіталу.
Дробот Я.В., Корнієнко І.С. [16]	Визначено, що структура капіталу підприємства є одним з головних чинників, що визначає фінансову безпеку. Встановлено, що структура капіталу не є універсальною для будь якого підприємства, а обумовлюється сферою діяльності, галузевими особливостями та обраною стратегією розвитку підприємства.

Щоб краще зрозуміти, як світова спільнота цікавиться питаннями формування капіталу підприємств, можна звернутися до інструменту, як Google Trends. Цей інструмент надає унікальну можливість аналізувати рівень зацікавленості користувачів у різних темах, вимірюючи частоту, з якою певні терміни або поняття шукаються в інтернеті. Для цієї мети були обрані такі порівняльні терміни: «власний капітал» (Equity), «позиковий капітал» (Loan capital), а також «Вартість капіталу» (Cost of capital) (рис.1.1).

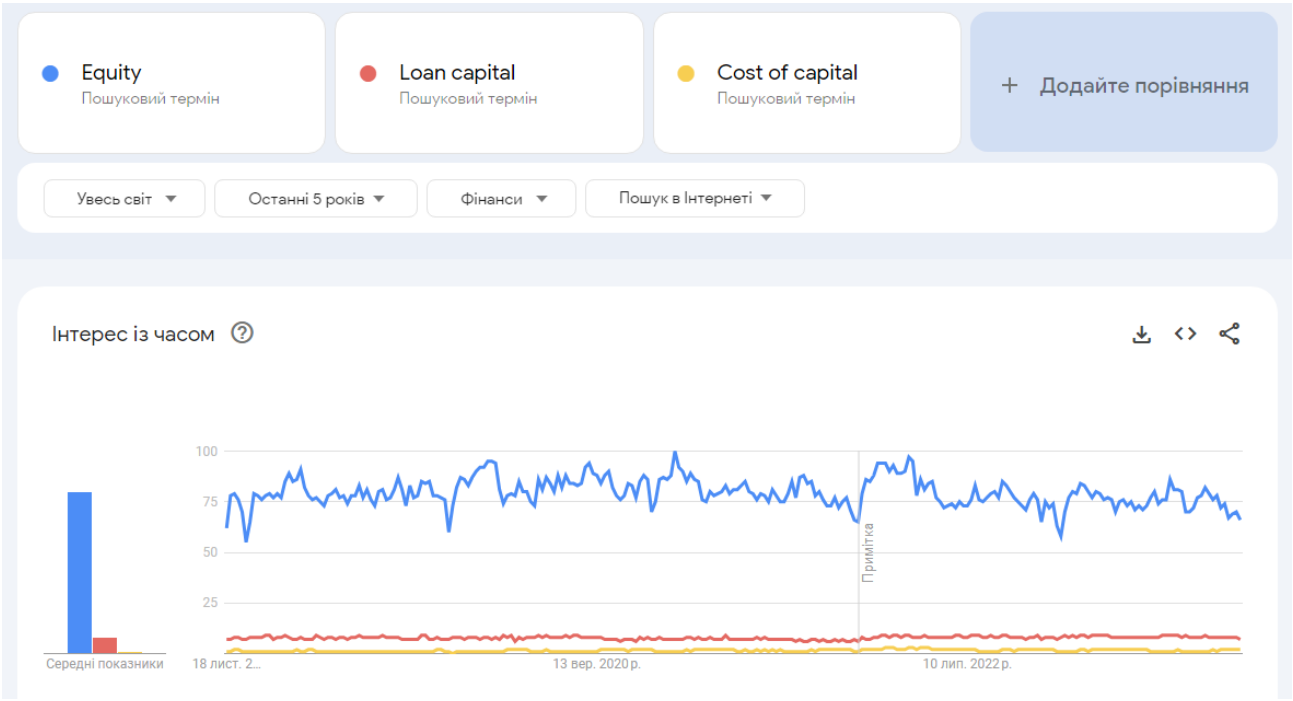

Рисунок 1.1 - Дослідження наукового інтересу до питань формування капіталу підприємства (авторська розробка)

Результати аналізу в Google Trends вказують на те, що тема управління власним капіталом підприємств викликає більший інтерес серед користувачів інтернету, порівняно з іншими аспектами капіталу. Це може свідчити про зростаючу увагу до оптимізації внутрішніх фінансових ресурсів компаній, зосередження на стратегіях зростання власного капіталу та його ефективного використання. Такий тренд може також відображати інтерес до підвищення фінансової стабільності та незалежності підприємств, що стає особливо важливим у сучасних економічних умовах.

З іншого боку, менший інтерес до позикового капіталу та вартості капіталу може вказувати на меншу актуальність цих питань у загальному дискурсі або на те, що ці аспекти можуть бути вже добре вивчені та зрозумілі. Однак це також може бути ознакою того, що підприємства намагаються уникати залучення зовнішніх фінансових ресурсів у вигляді позикового капіталу, віддаючи перевагу розвитку на основі власних коштів.

В науковій літературі капітал часто інтерпретується як комплексний економічний ресурс, який охоплює широкий спектр технічних, матеріальних, та фінансових засобів. Ці засоби, в процесі їх обороту та використання, мають здатність генерувати доходи. Капітал, в цьому контексті, може бути розгляданий як накопичення економічних благ, здобутих через процес заощадження, яке включає грошові кошти та капітальні товари. Власники цих ресурсів вкладають їх у економічну діяльність у вигляді інвестиційних ресурсів та виробничих факторів, метою яких є одержання доходу [17].

Сучасні вчені-економісти розглядають капітал підприємства з різних точок зору, виокремлюючи його з позиції різних класифікаційних ознак (табл. 1.2). Для деяких це сукупність ресурсів, що застосовуються у підприємництві, включаючи накопичення матеріальних благ та результати попередньої діяльності, що використовуються для подальшої виробничої та комерційної діяльності. Для інших, це первісна сума коштів, яка відведена для підприємництва, чиста вартість, або вартість як носій додаткової вартості. Окремо, капітал також може бути розгляданий як значна сума грошей.

Ці різні підходи до визначення капіталу відображають його багатогранність і важливість в економіці, підкреслюючи його роль як ключового виробничого ресурсу, інвестиційного інструменту, та основи для генерації доходу.

Капітал підприємства може бути розділений на два основні види: власні кошти та позикові кошти. Розуміння цих двох компонентів є ключовим для аналізу фінансової стабільності, ліквідності та загальної фінансової стратегії підприємства.

Таблиця 1.2 – Класифікація капіталу підприємства [27]

№ п/п	Класифікаційна ознака	Види капіталу
1	За належністю підприємству	- власний капітал; - залучений (позиковий) капітал
2	За цілями використання	- виробничий капітал; - позичковий капітал; - спекулятивний капітал
3	За формами інвестування	- капітал у грошовій формі; - капітал у матеріальній формі; - капітал у нематеріальній формі
4	За об'єктами інвестування	- основний капітал; - оборотний капітал
5	За формами знаходження у процесі кругообігу	- капітал у грошовій формі; - капітал у виробничій формі; - капітал у товарній формі
6	За організаційно-правовою формою діяльності підприємства	- акціонерний капітал - пайовий капітал - індивідуальний капітал
7	За характером використання в господарському процесі	- робочий капітал - неробочий капітал
8	За характером використання власниками	- споживаючий капітал; - нагромаджуваний капітал

Власні кошти включають капітал, який належить власникам або акціонерам компанії. Вони представляють собою кошти, що залишаються після вирахування всіх зобов'язань з активів підприємства. Можуть включати внески засновників, прибуток, який не було виплачено у вигляді дивідендів та реінвестовано в бізнес, а також інші види капіталу, отримані через емісію акцій. Власний капітал не вимагає виплати відсотків і не підлягає обов'язковому поверненню. Власні кошти також можуть збільшувати кредитний рейтинг компанії та її привабливість для інвесторів. Основний ризик для власників капіталу – це можливість втрати інвестицій у разі банкрутства компанії.

Позикові кошти – це кошти, які компанія бере в борг у зовнішніх кредиторів, включаючи банки, інші фінансові інституції, або через випуск облігацій. До них належать кредити, облігації, фінансовий лізинг та інші види зовнішнього фінансування. Залучення позикових коштів може допомогти швидкому розширенню бізнесу, а відсотки за кредитами часто є податково відраховуваними. Позиковий капітал вимагає регулярних виплат відсотків та погашення основної суми боргу, що може створити додатковий фінансовий тиск

на компанію. Збільшення рівня заборгованості також може підвищити фінансовий ризик.

Вибір між власними та позиковими коштами залежить від багатьох факторів, включаючи фінансову стратегію компанії, її поточну фінансову позицію, доступність кредитів, ринкові умови, а також вартість капіталу. Оптимальне співвідношення між цими двома видами капіталу дозволяє компанії підтримувати баланс між ризиками та можливостями для зростання.

1.2 Управління капіталом підприємства: сутність, принципи та завдання

Управління капіталом є однією з найскладніших і багатогранних областей в системі управління підприємством, оскільки воно вимагає інтеграції різноманітних методологій та підходів (рис. 1.2). Система управління капіталом підприємства, яка включає три основні блоки: управління формуванням капіталу, управління капіталом підприємства та управління використанням капіталу. Взаємозв'язки між цими блоками показують, що процес управління капіталом є циклічним та інтегрованим, з акцентом на різних аспектах управління в різних стадіях циклу капіталу.

Управління формуванням капіталу включає стратегії і принципи формування капіталу, такі як оцінка перспектив розвитку підприємства, балансування між обсягом капіталу та активами, а також оцінювання вартості залучення капіталу. Центральний блок управління, що включає завдання, які спрямовані на підтримання достатнього обсягу капіталу, оптимізацію його розподілу для максимальної дохідності та мінімізацію фінансових ризиків. Управління використанням капіталу включає методики та підходи до ефективного використання капіталу, зокрема планування, оперативне управління та контроль за процесами.

Нижня частина схеми зв'язує ці блоки з реалізацією завдань управління капіталом через фінансові служби та фінансовий менеджмент підприємства, що підкреслює важливість інтеграції фінансових та управлінських процесів у загальну стратегію підприємства.

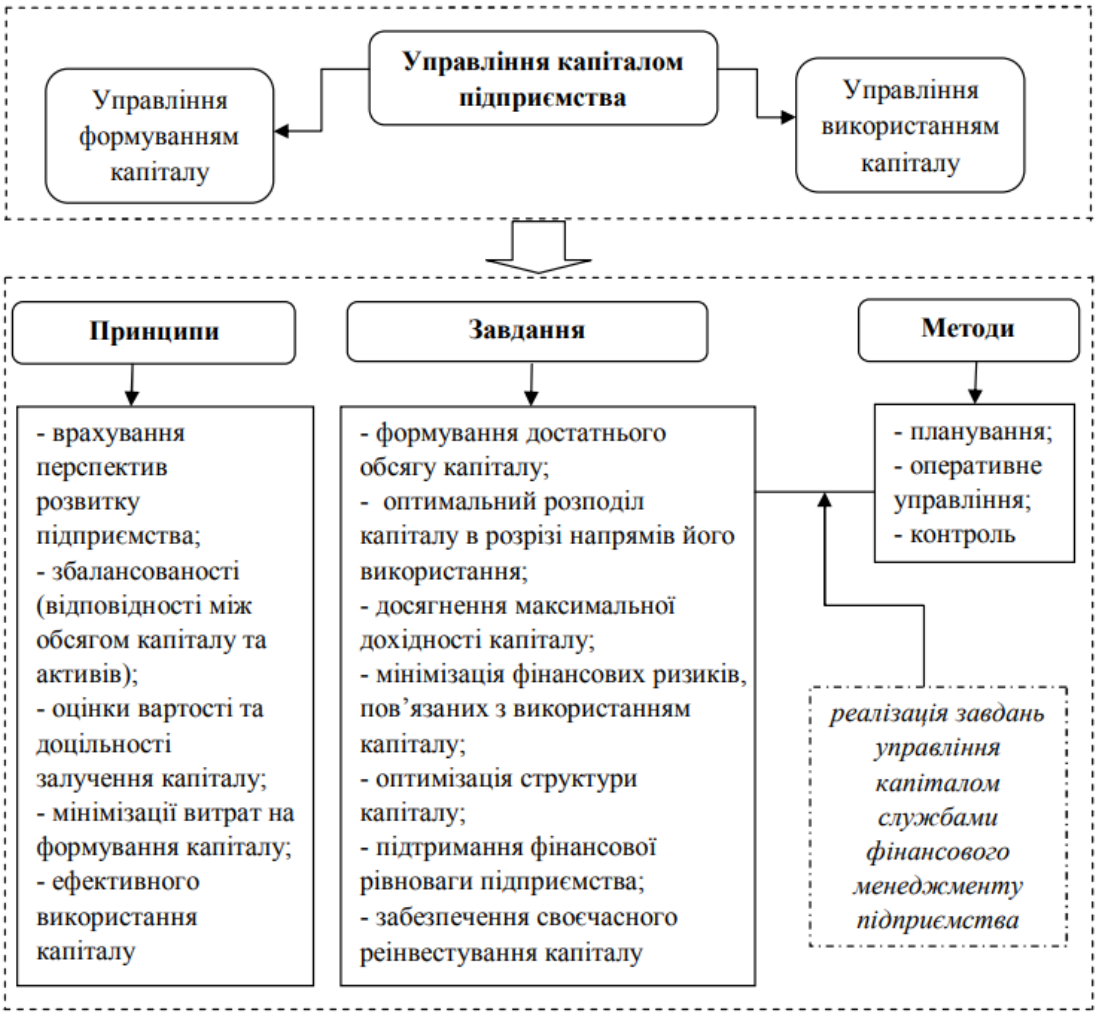

Рисунок 1.2 – Загальна схема управління капіталом підприємства [27]

Процес управління капіталом включає в себе не лише фінансовий менеджмент, але й об'єднує елементи інноваційного менеджменту, операційного менеджменту, логістики, бухгалтерського обліку, контролінгу та багатьох інших спеціалізованих галузей знань. Це об'єднання дозволяє комплексно підходити до питань управління капіталом, гарантуючи, що всі аспекти фінансової діяльності та ресурсного планування ефективно взаємодіють між собою.

В управлінні капіталом важливу роль відіграють менеджери різних

функціональних служб підприємства, кожен з яких вносить унікальний вклад у процес рішення. Це може включати, наприклад, аналіз ринкових умов з боку фінансових менеджерів, розробку інноваційних стратегій з боку керівників з інновацій, ефективне розподілення ресурсів з боку менеджерів з логістики та операційного менеджменту, а також точне бухгалтерське документування та контроль з боку відділу обліку та аудиту.

Реалізація прийнятих управлінських рішень у сфері капітального менеджменту залежить від злагодженої роботи всього персоналу підприємства. Кожен співробітник, від вищого керівництва до лінійного персоналу, відіграє роль у втіленні стратегій управління капіталом, забезпечуючи, що політика, визначена на вищому рівні, ефективно втілюється на практиці в кожному аспекті діяльності підприємства. Це включає не тільки пряме управління фінансами, але й щоденну роботу, пов'язану з ресурсним плануванням, операційною діяльністю, контролем якості та іншими ключовими функціями, які безпосередньо чи опосередковано впливають на фінансовий стан та капітальні ресурси компанії.

Динаміка власного капіталу на підприємства виступає як ключовий індикатор, який відображає ефективність її господарської діяльності. Високі темпи зростання власного капіталу свідчать про здатність підприємства не тільки генерувати прибуток, але й ефективно його розподіляти та реінвестувати. Це, у свою чергу, підсилює фінансову стабільність та незалежність підприємства, оскільки вона може покладатися на внутрішні джерела фінансування для подальшого розвитку та зростання.

З іншого боку, зменшення обсягу власного капіталу часто є ознакою проблем у діяльності підприємства. Це може бути результатом неефективного управління, збиткових операцій або недостатньо ефективного розподілу ресурсів. Зниження власного капіталу може негативно впливати на платоспроможність підприємства, зменшувати її здатність до самостійного фінансування та збільшувати залежність від зовнішніх джерел капіталу, що, у свою чергу, може підвищити фінансові ризики.

Управління капіталом підприємства охоплює комплекс принципів та

методик, спрямованих на розробку та впровадження управлінських рішень, які забезпечують оптимальне формування капіталу з різноманітних джерел та його продуктивне використання у всіх сферах діяльності компанії. В цьому контексті, керівництво компанії приймає рішення, що впливають на фінансову та інвестиційну стратегію, керуючись декількома ключовими принципами:

– аналіз перспектив розвитку підприємства, що включає в себе визначення необхідних фінансових ресурсів для реалізації довгострокових інвестиційних та інноваційних проектів. Це дозволяє підприємству планувати свій розвиток та розширення, забезпечуючи водночас фінансову підтримку своїм стратегічним ініціативам;

– досягнення відповідності між обсягом залученого капіталу та створюваними активами, що включає розробку операційних та фінансових бюджетів. Це забезпечує підприємству можливість ефективно керувати своїми ресурсами, оптимізуючи фінансову структуру та підтримуючи баланс між залученими та внутрішніми ресурсами;

– формування оптимальної структури капіталу, яке передбачає знаходження ідеального співвідношення між позиковим та власним капіталом. Цей аспект є критичним для забезпечення максимальної ефективності використання ресурсів і мінімізації витрат;

– мінімізація витрат на формування капіталу з різних джерел, що включає в себе розрахунок середньозваженої вартості капіталу. Це вимагає глибокого аналізу вартості кожного джерела фінансування та використання цього показника для оцінки інвестицій в різноманітні активи, забезпечуючи при цьому рентабельність та ефективність інвестицій;

– ефективне використання капіталу у процесі господарської діяльності, що передбачає проведення ретельного аналізу фінансової стійкості, платоспроможності, а також оцінки ділової та ринкової активності підприємства. Використання спеціалізованих фінансових коефіцієнтів дозволяє підприємству точно виміряти свою продуктивність та ефективність управління ресурсами.

Такий підхід в управлінні капіталом допомагає не тільки оптимізувати

фінансові потоки, але й забезпечує підприємству міцну основу для сталого розвитку та конкурентоспроможності на ринку.

Управління капіталом на підприємстві орієнтоване на виконання низки ключових завдань, які сприяють його ефективному функціонуванню та зростанню. Основні з цих завдань включають:

– створення достатнього обсягу капіталу для забезпечення необхідних темпів розвитку підприємства. Це досягається за допомогою ретельного аналізу загальної потреби підприємства у капіталі, розробки ефективних схем фінансування як оборотних, так і необоротних активів, а також впровадження стратегій залучення капіталу з різних джерел;

– оптимізація розподілу сформованого капіталу залежно від видів діяльності та напрямків його використання. Це передбачає аналіз можливостей використання капіталу в різних сферах діяльності підприємства, планування розподілу капіталу для забезпечення його найбільшої ефективності та впливу на зростання ринкової вартості компанії;

– досягнення максимальної прибутковості капіталу при контрольованому рівні фінансового ризику. Це включає мінімізацію середньозваженої вартості капіталу на етапі його формування, оптимізацію балансу між власним та позиковим капіталом, та залучення капіталу в таких формах, які найкраще відповідають специфіці діяльності підприємства, забезпечуючи при цьому високий рівень доходності в рамках прийнятного рівня фінансового ризику;

– мінімізація фінансового ризику при планованому рівні прибутковості капіталу. Це завдання полягає у зниженні ризиків, пов'язаних з використанням капіталу, через диверсифікацію форм капіталу, оптимізацію структури джерел його формування, уникнення фінансових ризиків та ефективне страхування;

– забезпечення постійної фінансової рівноваги підприємства. Це досягається через підтримання високого рівня фінансової стійкості та платоспроможності на всіх етапах розвитку компанії. Важливим аспектом є формування оптимальної структури капіталу, його інвестування у високоліквідні активи, а також раціоналізація складу капіталу з урахуванням періоду його

залучення, включаючи збільшення частки перманентного капіталу.

Виконання цих завдань дозволяє підприємству не тільки оптимізувати свою фінансову діяльність, але й створювати міцну основу для свого довгострокового розвитку та успіху.

1.3 Особливості управління власним та позиковим капіталом підприємства

1.3.1 Управління власним капіталом. Управління власним капіталом є процесом, який охоплює не тільки його створення та підтримку, а й стратегічне використання з метою оптимізації фінансових результатів (рис. 1.3). Це включає в себе не тільки глобальний підхід до управління капіталом в цілому, але й детальний менеджмент його окремих складових. Для раціонального управління власним капіталом необхідно ретельно аналізувати його ефективність у минулому, визначаючи і оптимізуючи потенціал для збільшення власних ресурсів.

Рисунок 1.3 – Напрями управління власним капіталом підприємства [34]

Формування власного капіталу вимагає більш широкого погляду, ніж просто вибір фінансових інструментів або методів фінансування. Це повинно розглядатися в контексті інтегрованого управління всіма складовими капіталу підприємства. Зі зростанням організації її капітальна структура стає більш складною, і, як наслідок, з'являється необхідність в більш складних та виважених стратегіях капіталовкладень.

Систематичний менеджмент власного капіталу має критичне значення для підтримання фінансової стабільності, підвищення рентабельності та підсилення інвестиційної привабливості компанії. Він також відіграє ключову роль у визначенні загальної вартості бізнесу та його здатності конкурувати на ринку. Правильно організоване управління капіталом може забезпечити компанії стратегічну перевагу, збільшуючи її стійкість до зовнішніх шоків і допомагаючи їй досягти довгострокових цілей розвитку.

У процесі адміністрування внутрішнього фінансування підприємств, фінансові кошти розподіляються відповідно до їх джерел походження на кошти, що генеруються внутрішньо, та на ті, що залучаються ззовні.

Внутрішні джерела, як правило, засновані на прибутках, які залишаються після податків та інших зобов'язань і є доступними для реінвестування. Реінвестований прибуток становить основу для зростання капіталу підприємства, сприяючи таким чином підвищенню його вартості на ринку. Амортизація також відіграє значну роль, зокрема на підприємствах із значними вартісними активами. Ці відрахування не лише сприяють збереженню вартості активів, а й надають засоби для їх оновлення та модернізації. Хоча інші внутрішні джерела можуть мати меншу значимість, вони все ще внесуть свій вклад у загальну суму власних фінансових ресурсів підприємства.

Що стосується зовнішніх джерел, то ключовими тут є додаткові внески до статутного капіталу або збільшення акціонерного капіталу через емісію акцій. Ці механізми залучення коштів є важливими для розширення та розвитку бізнесу. Інколи підприємства можуть мати доступ до безоплатної державної підтримки або отримання безоплатних активів, які можуть включати як матеріальні, так і

нематеріальні активи, що стають частиною корпоративних активів підприємства і можуть використовуватися для підтримки його діяльності.

Таким чином, управління власним капіталом підприємства вимагає багатогранного підходу, який включає стратегічне планування та оптимізацію як внутрішніх, так і зовнішніх джерел фінансування. Це дозволяє компаніям підтримувати необхідний рівень ліквідності, інвестувати у зростання та розвиток, та підвищувати свою конкурентоспроможність на ринку.

Найбільший інтерес в системі управління власним капіталом підприємства проявляється у визначення напрямів управління капіталом акціонерного товариства (рис. 1.4).

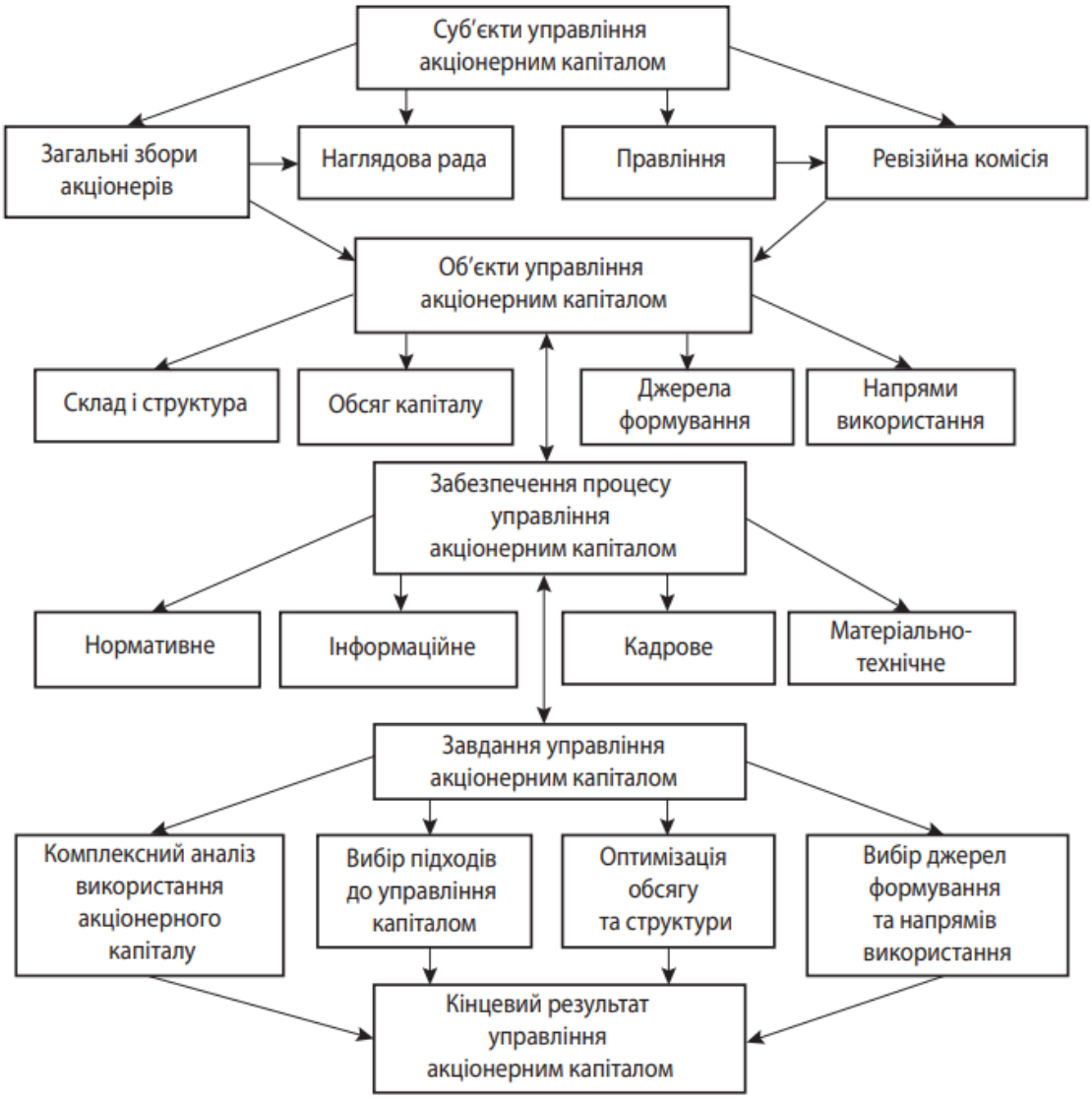

Рисунок 1.4 – Система управління акціонерним капіталом [23]

Управління акціонерним капіталом підприємства є багатогранним процесом, який включає різні стратегії та підходи, залежно від поточних потреб та майбутніх цілей компанії. Цей процес може бути сконцентрований у трьох ключових напрямках, кожен з яких відображає певні кількісні та якісні зміни. До таких напрямків відносяться: збільшення акціонерного капіталу, зменшення акціонерного капіталу, структурні зміни акціонерного капіталу.

Збільшення акціонерного капіталу може бути досягнуто шляхом випуску додаткових акцій або підвищення номінальної вартості існуючих акцій. Збільшення акціонерного капіталу є ефективним способом залучення нових інвестицій та розширення фінансової бази компанії.

Зменшення акціонерного капіталу може включати викуп власних акцій компанією або зниження номінальної вартості акцій. Зменшення капіталу може бути використане для корекції структури капіталу або для підвищення доходності акцій за рахунок зменшення їх загальної кількості.

Структурні зміни акціонерного капіталу може включати переоформлення звичайних акцій у привілейовані, зміну прав акціонерів, або інші зміни, які впливають на внутрішню структуру капіталу компанії.

В рамках загальної стратегії управління пайовими цінними паперами компанія може використовувати різні інструменти для залучення довгострокового фінансування. Це включає боргове фінансування, акціонерне фінансування, а також змішані варіанти, такі як конвертовані облігації, що дають право на обмін на акції, або боргові інструменти з можливістю участі кредиторів у прибутку компанії. Щодо збільшення статутного капіталу підприємства, воно може бути здійснене двома основними методами:

– через збільшення номінальної вартості акцій. Це може бути зроблено шляхом консолідації існуючих акцій або зміни їх номінальної вартості;

– через розміщення акцій додаткового випуску: Цей метод передбачає випуск нових акцій, який може включати первинну публічну пропозицію (IPO) або приватне розміщення.

Таким чином, управління акціонерним капіталом вимагає виваженого

підходу, оскільки рішення в цій сфері безпосередньо впливають на фінансове здоров'я компанії та її вартість для інвесторів.

1.3.2 Управління позиковим капіталом.

Управління позиковим капіталом підприємства — це комплексний процес, який включає в себе вибір, залучення, використання та повернення зовнішніх фінансових ресурсів. Сутність цього процесу полягає в ефективному управлінні зобов'язаннями підприємства, що виникають в результаті залучення зовнішнього фінансування, з метою максимізації власного капіталу та зниження фінансових ризиків. Можна виокремити такі основні напрями управління позиковим капіталом підприємства:

– вибір джерел позикового капіталу: підприємство повинно оцінювати різні джерела позикового капіталу, такі як банківські кредити, облігації, лізинг, торговельний кредит тощо. Вибір залежить від вартості капіталу, умов погашення, гнучкості умов, ризику неплатоспроможності та впливу на фінансову стабільність підприємства.

– залучення позикового капіталу: після вибору оптимальних джерел позикового капіталу підприємство здійснює процес їх залучення. Це може включати переговори з кредиторами, оформлення необхідних документів, узгодження умов кредитування тощо.

– використання позикового капіталу: ефективне використання позикових коштів є ключовим для успіху підприємства. Позиковий капітал зазвичай використовується для фінансування капітальних інвестицій, розширення діяльності, рефінансування існуючих зобов'язань або покриття тимчасових дефіцитів грошових коштів.

– повернення та обслуговування позикового капіталу: підприємства повинні забезпечувати своєчасне та повне погашення позик та відсотків за ними. Це включає планування грошових потоків, управління борговими зобов'язаннями та забезпечення ліквідності для виплат.

– управління ризиками: управління позиковим капіталом також вимагає оцінки та управління фінансовими ризиками, зокрема ризиком

неплатоспроможності, відсотковим ризиком, ризиком рефінансування тощо.

Залучення позикового капіталу є складним і багатогранним завданням, яке може виникнути перед будь-яким підприємством на ринку, незалежно від його розміру чи сектору діяльності. Не слід ототожнювати потребу в позикових коштах із фінансовими проблемами організації. Насправді, залучення зовнішнього фінансування часто сигналізує про динамічний розвиток компанії та її плани на майбутнє. Навіть успішні фірми можуть потребувати додаткових ресурсів на кожному етапі свого розвитку: від стартап-фази і до етапу зрілості та розширення бізнесу.

Зокрема, на старті бізнесу підприємства зазвичай потребують капіталу для фінансування первинних операцій та підтримки оборотного капіталу. Пошук фінансування на цій стадії може бути складним через обмежені докази успішності бізнесу. Коли компанія вже має деякі бізнес-досягнення, отримати позикові кошти стає легше, оскільки вона може продемонструвати свою фінансову життєздатність та потенціал для росту. На етапі зростання, коли продукт або послуга вже успішно входять на ринок, компанія може знадобитися додаткове фінансування для подальшого розширення, масштабування виробництва, або виходу з кризових ситуацій.

Серед типових причин для залучення позикового фінансування можуть бути:

– необхідність фінансування поточної діяльності, зокрема оборотних активів;
– плани щодо розширення або оновлення виробничих потужностей;
– потреба у виході з фінансових складнощів або реструктуризації боргу;
– можливості придбання або злиття з іншими підприємствами.

Опції зовнішнього фінансування включають різноманітні інструменти, такі як банківські кредити, комерційні кредити, факторингові угоди, лізинг та пряме позичання коштів (рис. 1.5). Кожен з цих інструментів має свої особливості, умови використання та вплив на фінансовий стан підприємства. Вибір оптимального джерела фінансування є критично важливим для забезпечення стабільності та здатності підприємства розвиватися, відповідно до

його стратегічних цілей і поточного стану ринку.

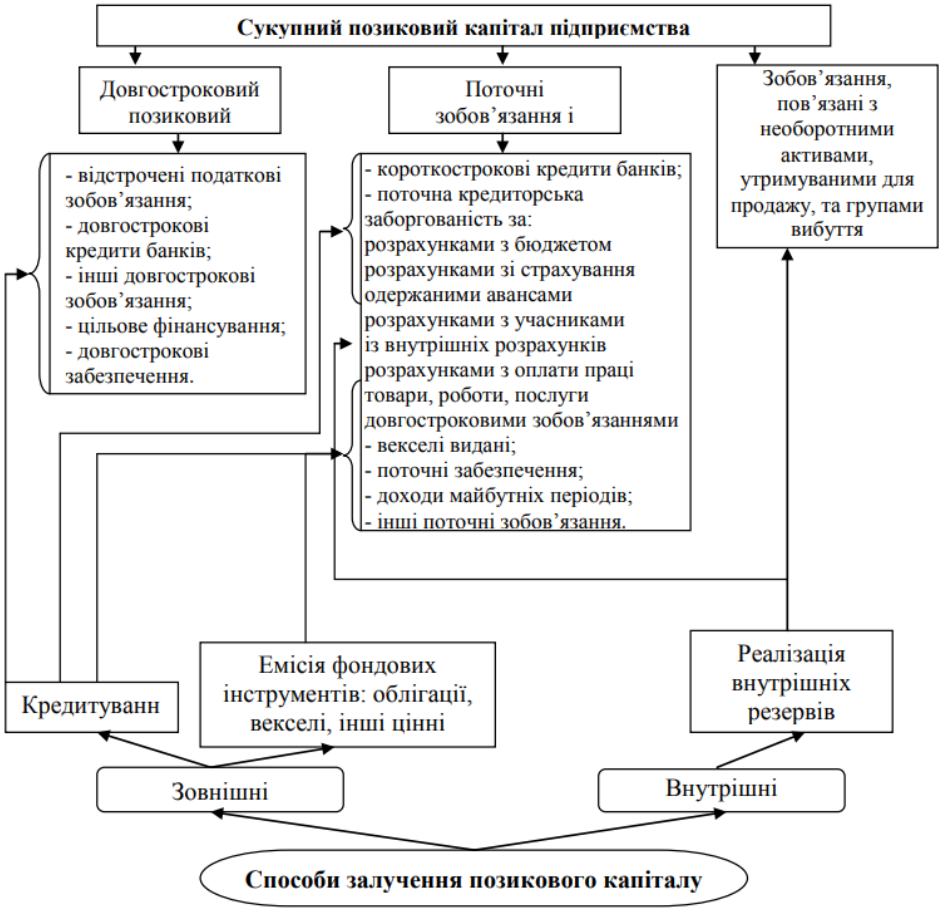

Рисунок 1.5 – Сукупний позиковий капітал підприємства та способи його залучення [25]

Стратегія залучення позикових коштів вимагає детального та багатоетапного підходу, який починається з ретельного аналізу попередньої практики використання зовнішнього фінансування. У цьому контексті важливо оцінити, чи були попередні заходи залучення позикових ресурсів доцільними та ефективними, вивчаючи тенденції в обсягах фінансування, зміни в сумі власних коштів, діяльності підприємства, та зростанні активів.

Далі визначаються конкретні мети для майбутнього залучення позик, які можуть включати розширення оборотного капіталу, покриття необхідності в інвестиціях, та інші стратегічні цілі. Встановлення максимально допустимого рівня залучення позикових коштів визначається з урахуванням потенційного

фінансового важеля, який може покращити рентабельність, але також з огляду на забезпечення довгострокової фінансової стійкості та здатності до обслуговування боргу.

Вартість залучення позикового капіталу вимагає аналізу різних можливостей фінансування та вибору оптимального джерела, виходячи з вартості та умов залучення. Підприємство повинно встановити відповідну структуру позикових коштів, збалансувавши між короткостроковими та довгостроковими зобов'язаннями, а також визначити головних кредиторів та умови кредитування, що будуть прийнятними для обох сторін.

На заключному етапі ключовим є забезпечення ефективного використання отриманих позик та здійснення своєчасних платежів, що не лише підтримує довіру кредиторів, а й сприяє позитивному кредитному рейтингу. Кожен з цих кроків є фундаментальним для створення стійкої фінансової основи, яка дозволить підприємству рости та розвиватися у відповідності до своїх стратегічних цілей.

1.4 Оптимізаційні механізми управління структурою капіталу підприємства

Структура капіталу відіграє ключову роль у фінансовій стабільності та ефективності сучасного бізнесу, оскільки вона безпосередньо впливає на здатність підприємства виконувати свої зобов'язання, забезпечувати необхідну ліквідність, підтримувати високу рентабельність, та забезпечувати фінансову незалежність. Важливість цього аспекту полягає в тому, що він може визначати стійкість підприємства на ринку, його спроможність протистояти економічним коливанням та забезпечувати сталий розвиток.

Роль фінансового менеджера в цьому контексті полягає у забезпеченні оптимального балансу між позиковими та власними коштами у структурі

капіталу. Це включає в себе не лише вибір найбільш підходящих джерел фінансування, але й оцінку вартості капіталу, ризиків, пов'язаних з різними видами фінансування, та їх вплив на загальну фінансову стратегію підприємства.

Одним з основних викликів управління капіталом є прийняття рішення між використанням власного капіталу, який може бути більш безпечним, але менш гнучким у термінах залучення, та залученням позикових коштів, які можуть забезпечити додаткову ліквідність та можливості для розширення, але при цьому збільшують фінансові ризики. Вибір оптимального співвідношення власного та позикового капіталу вимагає від фінансового менеджера глибокого розуміння ринкових умов, специфіки бізнесу та стратегічних цілей підприємства. Існує кілька ключових аспектів, які мають значний вплив на розробку та впровадження стратегії управління капіталом на сучасному підприємстві. Ці аспекти охоплюють:

– різноманітність у вартості компонентів капіталу. Розглядаючи вартість позикового капіталу, яка зазвичай нижча, важливо враховувати, що витрати на його обслуговування зазвичай включаються до витрат підприємства до оподаткування. Це може зробити позикові кошти більш привабливими у короткостроковій перспективі, але потребує ретельного аналізу в контексті загальної фінансової стратегії. Середньозважена вартість капіталу (WACC) розраховується за формулою:

$$WACC = \sum_{i=1}^{n} w_i \times k_i \ , \tag{1.1}$$

де w_i – питома вага *i*–го джерела капіталу в загальному його обсязі (виражена десятковим дробом);

k_i – вартість *i*–го джерела капіталу (виражена десятковим дробом);

– різницю у рівні ризику, пов'язаному з різними елементами капіталу. Використання позикового капіталу несе в собі певні ризики, включаючи

потенційну втрату фінансової стабільності та зниження платоспроможності. Залучення позикових коштів може збільшити фінансовий важіль (леверидж) підприємства, що у певних умовах може призвести до підвищення рентабельності, але одночасно збільшує ризик неплатоспроможності. Ефект фінансового левериджу можна розрахувати за формулою:

$$ЕФЛ = (1 - Н)(Ра - ВС)\frac{ПК}{ВК} \quad (1.2)$$

де ЕФЛ – ефект фінансового важелю, який полягає у збільшення рентабельності власних коштів (%);

Ра – коефіцієнт рентабельності використання активів підприємства (%);

ВС – ставка відсотків з кредитними ресурсами (%);

ПК– розмір позикового капіталу (тис. грн.);

ВК– розмір власного капіталу (тис. грн.).

– відмінності у ступені ліквідності компонентів капіталу. Позиковий капітал часто використовується з умовою його повернення, тому необхідно уважно вибирати напрямки його інвестування. Це вимагає від менеджерів уважного планування капітальних вкладень та врахування термінів повернення позик та їхньої відповідності до ліквідності активів.

Ці фактори вимагають від фінансових менеджерів зваженого підходу до вибору структури капіталу, з урахуванням поточних і майбутніх потреб підприємства, а також загальної ринкової ситуації. Важливо не лише вибрати правильне співвідношення між власними та позиковими коштами, але й постійно адаптувати фінансову стратегію до змінюваних умов ринку та внутрішніх потреб підприємства.

У рамках управління капіталом, фінансовий менеджер прагне досягти ідеальної комбінації джерел формування капіталу, щоб максимально скоротити фінансові ризики, одночасно підвищуючи прибутковість та підтримуючи високий рівень ліквідності підприємства. Ефективна фінансова стратегія, яка

визначається керівництвом суб'єкта господарювання, відіграє ключову роль у встановленні пріоритетів у виборі між власними коштами та позиковими ресурсами, що складають загальний обсяг капіталу.

Стратегія, що віддає перевагу консервативному підходу, зазвичай орієнтована на збільшення частки власних коштів у структурі капіталу. Такий підхід забезпечує більшу стабільність та незалежність підприємства, мінімізуючи залежність від зовнішніх кредиторів та фінансових ринків. Це дозволяє компанії зберігати більш високу фінансову гнучкість та незалежність у своїх операціях, хоча це також може обмежити потенціал для швидкого розширення через нижчий ефект фінансового важеля.

Навпаки, фінансова стратегія, яка включає високу частку ризикованих інвестицій, схильна до збільшення використання позикових коштів у структурі капіталу. Це зумовлено бажанням максимізувати рентабельність інвестицій та прискорити розвиток компанії за рахунок використання зовнішнього фінансування. Використання позикових коштів може забезпечити необхідні ресурси для швидкого розширення та зростання, але також збільшує ризики, пов'язані з підвищеним фінансовим важелем, особливо в умовах невизначеності ринку та економічних коливань.

2 ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ КАПІТАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА

2.1 Аналіз стану капіталу українських підприємств

З метою розкриття сутності управлінських підходів до формування та використання капіталу підприємства доцільним є загальний аналіз стану капіталу підприємств в економіці України. Для цього необхідно використати статистичні дані наведені в [35]. Аналіз структури капіталу допоможе зрозуміти, як економічні умови в Україні впливають на фінансові стратегії підприємств, включаючи доступ до фінансування та вартість капіталу. Загальний аналіз структури капіталу є фундаментальним для оцінки поточного стану і планування майбутнього розвитку українських підприємств, а також для забезпечення їх конкурентоспроможності на ринку. Проведемо аналіз окремо в розрізі великих, середніх і малих підприємств. Обсяги власного капіталу великих підприємств та тенденції його зміни наведено на рис. 2.1.

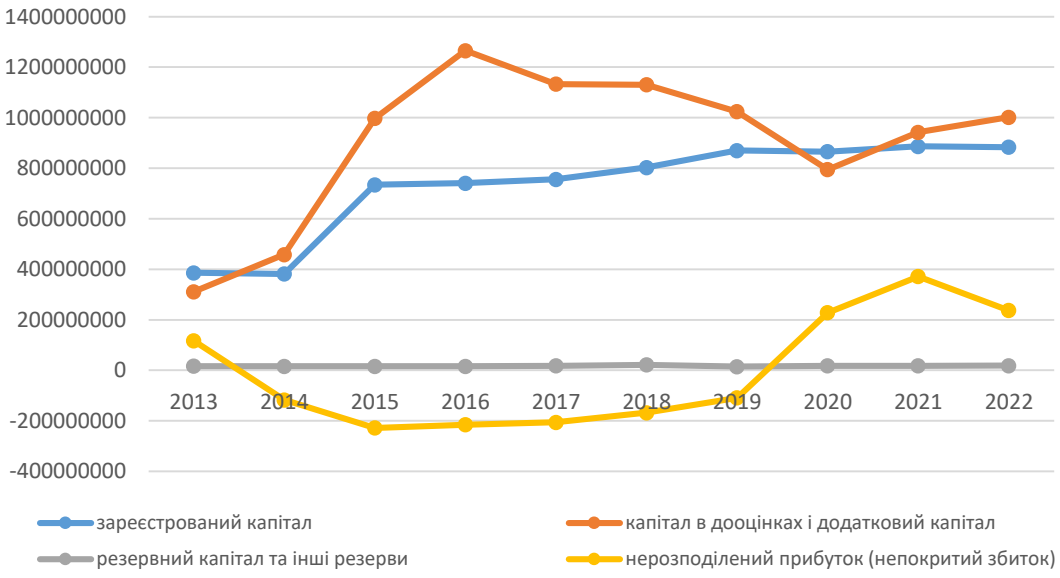

Рисунок 2.1 – Тенденції зміни власного капіталу великих підприємств (авторська розробка)

Наведені на графіку дані демонструють, що значення зареєстрованого капіталу показує стабільний ріст з 2013 до 2016 року, після чого спостерігається невелике падіння у 2017 році, за яким слідує відновлення і зростання у 2018 році. Після цього відбувається зниження у 2019 році і відновлення у 2020 році, а далі - стабілізація до 2022 року. Ця динаміка може вказувати на зміни в обсязі капітальних внесків власників або акціонерів, а також можливе злиття, поглинання чи реорганізацію підприємств.

Капітал в дооцінках і додатковий капітал показує загальний тренд зростання з 2013 до 2018 року, що може відображати активне збільшення вартості активів або додаткові інвестиції. Після 2018 року спостерігається падіння, що може бути пов'язано зі зниженням оцінок активів або вибуттям активів. В 2020 році відбулося невелике відновлення, але у 2021 році знову спостерігається падіння, за яким слідує невелике зростання у 2022 році.

Резервний капітал та інші резерви. Лінія практично горизонтальна з невеликими коливаннями в межах від'ємних і позитивних значень, що свідчить про відносну стабільність у формуванні та використанні резервних коштів. Відсутність значного зростання або падіння може вказувати на стриману політику утворення резервів.

Нерозподілений прибуток (непокритий збиток) має найбільшу волатильність серед чотирьох відображених категорій. Починаючи з великого від'ємного значення в 2013 році, лінія різко піднімається до позитивних значень у 2014 році і досягає піку у 2018 році. Після цього спостерігається падіння у 2019 році, а в 2020 році - знову зростання, яке триває до 2022 року. Це може відображати коливання в прибутковості підприємств, вплив економічних циклів, а також зміни в бізнес-стратегіях і ринкових умовах.

В цілому, дані на графіку можуть відображати економічні тенденції, зміни в регуляторному середовищі, а також стратегічні рішення керівництва великих підприємств. Схоже, що нерозподілений прибуток показує динаміку, найбільш чутливу до зовнішніх впливів, тоді як резервний капітал залишається відносно стабільним. Зареєстрований капітал і капітал в дооцінках і додатковий капітал

демонструють зростання, хоча з певними флуктуаціями, що можуть бути пов'язані із змінами в оцінці активів та інвестиційною активністю.

Тенденції власного капіталу середніх підприємств наведена на рис. 2.2.

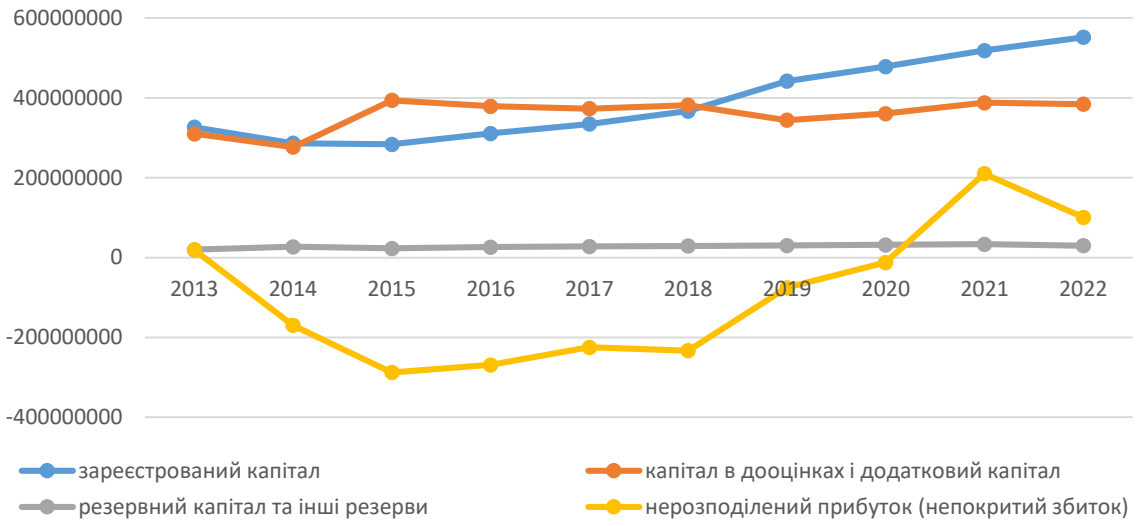

Рисунок 2.2 – Тенденції зміни власного капіталу середніх підприємств (авторська розробка)

Значення зареєстрованого капіталу середніх підприємств показує стабільне зростання протягом усього періоду, що свідчить про збільшення статутного капіталу середніх підприємств. Це може відображати як залучення додаткових інвестицій, так і реінвестування прибутків назад у бізнес.

Капітал в дооцінках і додатковий капітал також зростає стабільно, що може вказувати на збільшення вартості активів компаній або на додаткові вкладення у власні активи. Стабільність цього показника може відображати впевненість управління в стратегії довгострокового розвитку.

Нерозподілений прибуток (непокритий збиток) відображає найбільшу волатильність серед представлених категорій. Від'ємні значення в перші роки свідчать про збитки або дуже низький рівень нерозподіленого прибутку. У 2016 році відбулося різке покращення, з подальшим великим падінням у 2017 році, але потім ми бачимо стабілізацію та зростання в 2018-2019 роках. У 2020 році відбувається падіння, яке може вказувати на негативний вплив економічних умов

або збільшення витрат. Після цього спостерігається відновлення в 2021 році, яке триває до 2022 року.

Загалом, динаміка показників зареєстрованого та додаткового капіталу вказує на стабільність та зростання у секторі середніх підприємств. Натомість нерозподілений прибуток показує, що прибутковість цих підприємств може бути дуже чутливою до змін в економіці, і їх фінансовий стан може швидко змінюватися від року до року. Резервний капітал та інші резерви залишаються відносно стабільними, що може свідчити про стриманість управління ризиками.

Аналогічні тенденції для малих підприємств подано на рис. 2.3.

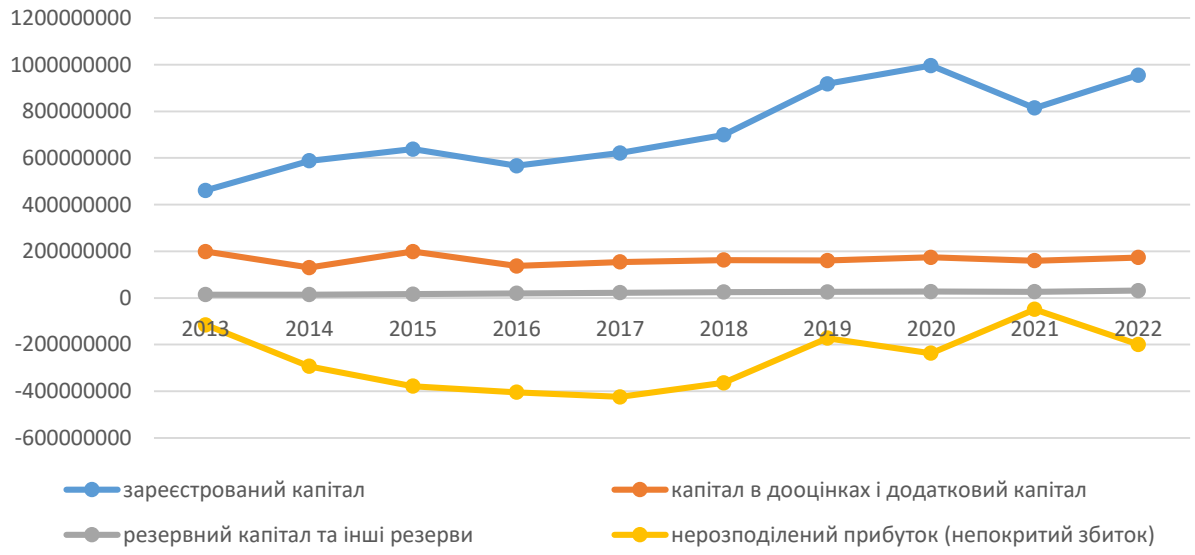

Рисунок 2.3 – Тенденції зміни власного капіталу малих підприємств (авторська розробка)

Зареєстрований капітал малих підприємств демонструє зростання з 2013 року, з невеликою стагнацією в 2017 та 2018 роках, але загалом тренд зберігає позитивну динаміку до 2022 року. Це може свідчити про постійне вкладення власниками коштів у свої підприємства або збільшення капіталу через внески нових партнерів.

Капітал в дооцінках і додатковий капітал показує відносно стабільний, але плавно зростаючий тренд з 2013 року, що може свідчити про позитивну переоцінку активів або про збільшення нематеріальних активів та інших додаткових капіталовкладень.

Нерозподілений прибуток (непокритий збиток) має найбільшу волатильність. Велике падіння в 2013 та 2014 роках, що демонструє збитки або низький рівень нерозподіленого прибутку, після чого відбувається значне покращення у 2015 році. Від 2016 року починається зниження, що може вказувати на зменшення прибутковості або на збільшення витрат. У 2020 році спостерігається різке падіння, що, можливо, пов'язано з економічними наслідками пандемії COVID-19 або іншими кризовими явищами, що призвели до збитків. Однак, у 2021 році ми бачимо покращення ситуації, що продовжується і в 2022 році.

В цілому, динаміка показує, що малі підприємства мають тенденцію до збільшення своїх зареєстрованих капіталів та дооцінки додаткового капіталу, що свідчить про їх зростання та розвиток. Резервний капітал та інші резерви залишаються відносно стабільними, тоді як нерозподілений прибуток (непокритий збиток) демонструє значну чутливість до зовнішніх економічних факторів.

Аналогічний аналіз можна провести для позикового капіталу, який представлений довгостроковими та поточними зобов’язаннями. Динаміка змін позикового капіталу великих підприємств наведена на рис. 2.4.

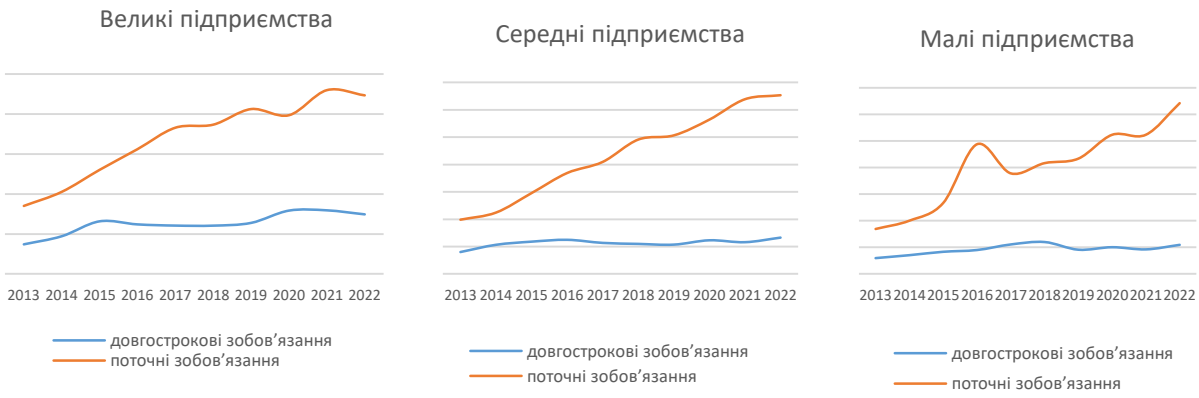

Рисунок 2.4 – Позиковий капітал великих, середніх та малих підприємств (авторська розробка)

На трьох графіках представлено дані про довгострокові та поточні зобов'язання великих, середніх та малих підприємств відповідно за період з 2013 по 2022 рік. Проаналізуємо тенденції для кожного сегменту підприємств окремо.

Зміни обсягу довгострокових зобов'язань в розрізі великих підприємств демонструють відносно стабільне зростання протягом усього періоду, з деякими коливаннями. Така стабільність може бути ознакою впевненості великих підприємств в своїх довгострокових фінансових планах та стратегіях. Поточні зобов'язання великих підприємств зростають з 2013 року, з деякими флуктуаціями, але загальний тренд показує збільшення, що може свідчити про зростання оборотного капіталу та операційної активності.

Тенденції змін довгострокових зобов'язань середніх підприємств відображають відносно плоску лінію з дуже незначним зростанням, що може свідчити про обережний підхід до залучення довгострокових позик або стабільність в довгостроковому фінансуванні. Відповідно поточні зобов'язання зазнають помітного зростання, особливо після 2017 року, що може вказувати на збільшення короткострокового боргу, можливо, пов'язаного з розширенням бізнесу або необхідністю фінансування поточної діяльності.

Що стосується малих підприємств, то зміни їх довгострокових зобов'язань демонструють невелике коливання на низькому рівні, з тенденцією до зменшення після 2017 року, що може вказувати на зменшення залучення довгострокових позик або погашення існуючих зобов'язань. В свою чергу поточні зобов'язання показують волатильність з високим піком у 2015 році, за яким слідує спад, а потім стійке зростання з 2017 року, що може свідчити про збільшення короткострокового боргу або зростання операційної активності.

Загалом, для всіх трьох категорій підприємств спостерігається збільшення поточних зобов'язань, що може бути пов'язане з активізацією їх діяльності та збільшенням оборотного капіталу. У той же час, довгострокові зобов'язання залишаються стабільними або зменшуються, що може бути ознакою зваженого підходу до залучення довгострокового фінансування.

2.2 Аналіз ефективності управління капіталом на прикладі ТОВ «Надія»

Розглянемо систему управління капіталом та ефективність її реалізації на прикладі ТОВ «Надія». Дане підприємство має широкий спектр діяльності в сфері переробки сільськогосподарської продукції:

– виробництво борошна, круп, висівок, комбікормів, розробка та виробництво повноцінних кормових сумішей та добавок для тваринництва;

– виробництво рослинних олій та жирів, включаючи соняшникову, соєву, ріпакову олії, а також виробництво біодизелю;

– молочна переробка, виробництво молока, сиру, йогуртів, масла, та інших молочних продуктів.

Підприємство також залучене у надання послуг зберігання, транспортування та логістики, що пов'язані з їх основною діяльністю. Крім того, ТОВ «Надія» займається дослідженнями та розробкою нових технологій у сфері переробки для зниження витрат та підвищення якості продукції. Узагальнена фінансова звітність даного підприємства за 2012-22 рр. наведена в додатку А. Спочатку розглянемо структуру власного і позикового капіталу та проаналізуємо динаміку його зміни (рис. 2.5-2.7).

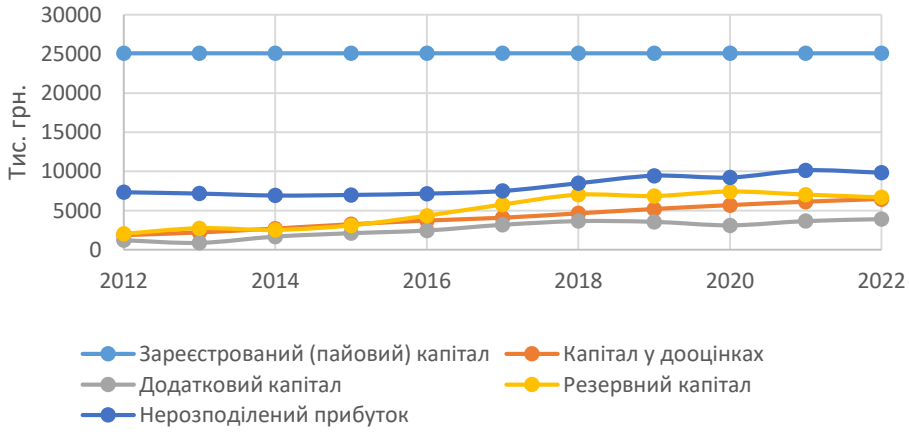

Рисунок 2.5 – Динаміка власного капіталу ТОВ «Надія» за період 2012-2022 рр (авторська розробка)

На графіку представлено динаміку чотирьох складових власного капіталу протягом періоду з 2012 по 2022 рік. З рисунку видно, що зареєстрований капітал показує стабільність на протязі всього періоду, що може свідчити про відсутність значних змін у структурі власності або збільшення капіталу через нові інвестиції або емісії акцій. Капітал у дооцінках показує помірне зростання, що може бути пов'язано з переоцінкою активів підприємства у відповідності до ринкових умов або інфляцією. Додатковий капітал демонструє незначне зростання, що може вказувати на залучення додаткових фінансових ресурсів через інвестиції, що не пов'язані з основним пайовим капіталом. Нерозподілений прибуток плавно зростання з деякими коливаннями, що відображає здатність підприємства генерувати прибуток та накопичувати його для подальших інвестицій у бізнес.

Загальна тенденція вказує на те, що підприємство збільшує свої власні фінансові ресурси та має позитивну динаміку накопичення капіталу. Зростання нерозподіленого прибутку свідчить про задовільний фінансовий стан компанії та її здатність до самофінансування.

Рисунок 2.6 – Довгострокові зобов’язання ТОВ «Надія» за період 2012-2022рр. (авторська розробка)

Обсяги довгострокових кредитів банків значно коливаються протягом аналізованого періоду. Піки та спади можуть відображати періоди збільшення кредитування та виплат за кредитами, відповідно. Наприклад, підйоми вказують на нові кредитні угоди або рефінансування попередніх кредитів, а спади - на їх

погашення або реструктуризацію. Відстрочені податкові зобов'язання показують відносну стабільність протягом усього періоду, з невеликим спадом після 2013 року. Це свідчить про те, що підприємство успішно управляє своїми податковими плануваннями та зобов'язаннями, забезпечуючи стабільне накопичення відстрочених податкових зобов'язань, які будуть погашені в майбутньому. Інші довгострокові зобов'язання Демонструють помірний тренд на зростання з невеликими коливаннями. Вони включають різноманітні довгострокові зобов'язання, такі як лізинг, виплати за довгострокові договори оренди, пенсійні зобов'язання та інші. Незначне зростання в цій категорії можуть вказувати на розширення бізнесу та стратегічне планування зобов'язань на довгострокову перспективу.

Загальна тенденція показує, що підприємство активно використовує довгострокові кредити банків, що може бути ознакою його інвестиційної активності та потреби в зовнішньому фінансуванні для довгострокового розвитку. Стабільність відстрочених податкових зобов'язань та інших довгострокових зобов'язань може свідчити про ретельне фінансове планування та управління борговими зобов'язаннями підприємства.

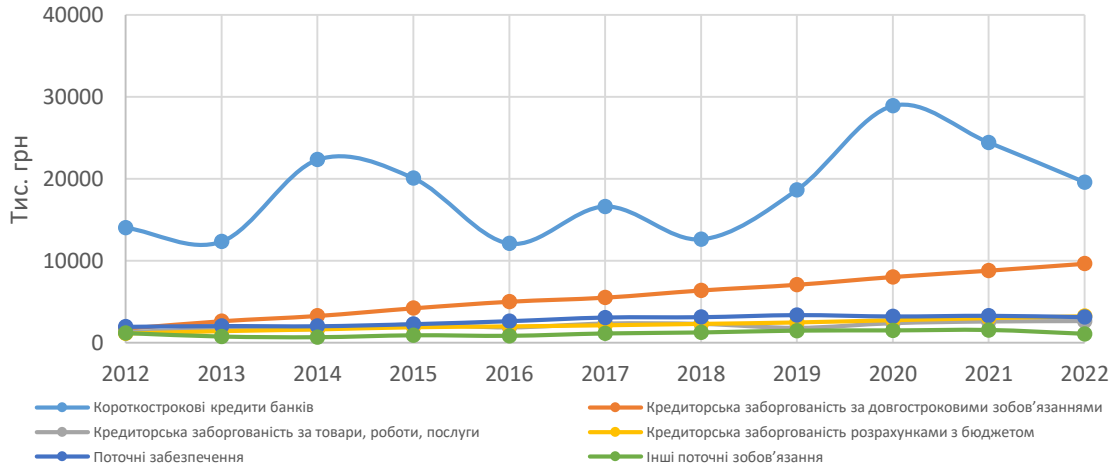

Рисунок 2.7 – Поточні зобов’язання ТОВ «Надія» за період 2012-2022 рр. (авторська розробка)

Аналіз структури власного та позикового капіталу підприємства доцільно доповнити побудовою прогнозних моделей його подальшої поведінки на

декілька років. Для цього можна скористатися можливостями EXCEL (рис. 2.8-2.10).

Рисунок 2.8 – Прогнозне значення власного капіталу до 2025 року (авторська розробка)

Рисунок 2.9 – Прогнозне значення довгострокових зобов’язань до 2025 року(авторська розробка)

Рисунок 2.10 – Прогнозне значення поточних зобов’язань до 2025 року (авторська розробка)

Для аналізу ефективності використання капіталу доцільно проаналізувати

показники рентабельності сукупного капіталу та власного капіталу підприємства. Для цього побудуємо відповідні графіки (рис. 2.11).

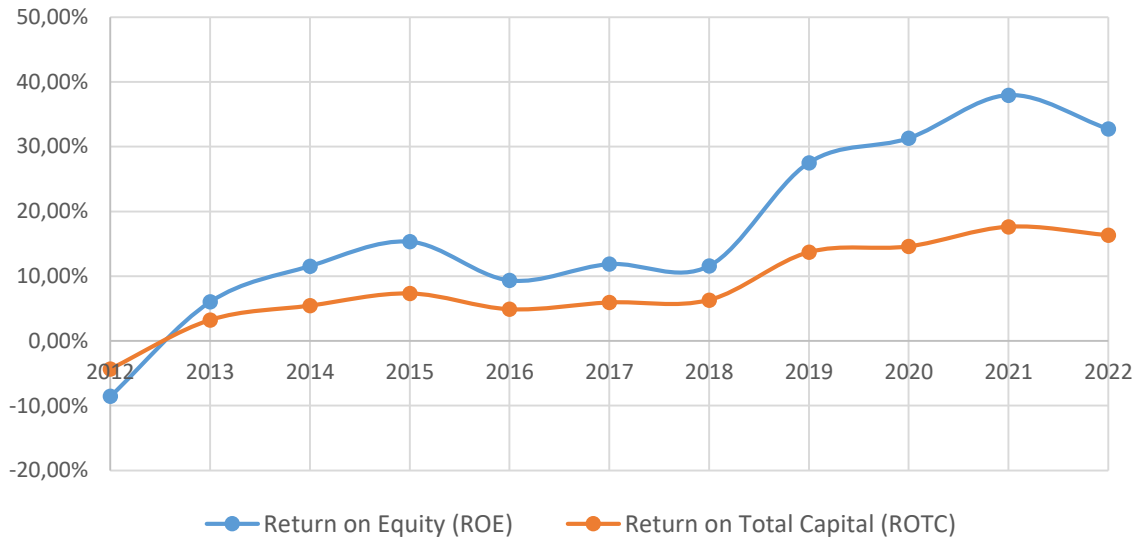

Рисунок 2.11 – Показники рентабельності капіталу за період 2012-2022 рр. (авторська розробка)

На графіку 2.11 представлено зміни в показниках рентабельності: рентабельність власного капіталу (Return on Equity, ROE) та рентабельність загального капіталу (Return on Total Capital, ROTC) з 2012 по 2022 рік.

Показник ROE різко зростає від негативних значень у 2011 році до піку приблизно у 2019 році, після чого спостерігається невелике зниження. Це свідчить про здатність компанії генерувати прибуток з власного капіталу, що є позитивним знаком для інвесторів. Високий ROE може вказувати на ефективне використання внутрішніх ресурсів та стратегічне управління.

Показник ROTC також показує зростання з 2011 року, але з меншою динамікою порівняно з ROE. Зростання ROTC свідчить про те, що компанія ефективно використовує весь капітал (власний плюс позиковий) для генерування прибутку. Проте, збільшення розриву між ROE та ROTC може вказувати на підвищену використання позикового капіталу.

Загальна тенденція показує, що компанія покращила свою рентабельність за вказаний період. Однак, після 2019 року спостерігається зниження показника ROE, що може вказувати на зменшення ефективності використання власного капіталу

або підвищення витрат, що вимагає уваги керівництва для вжиття коригувальних заходів. ROTC, будучи більш стабільним, показує, що компанія здатна підтримувати стабільний рівень прибутковості від загального використання капіталу.

Також проведемо аналіз показників, які характеризують фінансову стійкість підприємства, що безпосередньо залежить від структури його капіталу. Показники фінансової стійкості наведено в додатку Б.

Динаміка цих показників наведена в таблиці 2.1 та на рис. 2.12.

Таблиця 2.1 – Показники фінансової стійкості підприємства (авторська розробка)

Показник	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Коефіцієнт автономії	0,505	0,535	0,471	0,478	0,523	0,500	0,546	0,498	0,466	0,464	0,499
Коефіцієнт співвідношення власних і залучених коштів	1,022	1,152	0,889	0,915	1,094	1,000	1,201	0,991	0,873	0,867	0,994
Коефіцієнт фінансової стійкості	0,715	0,709	0,619	0,630	0,703	0,664	0,689	0,655	0,570	0,612	0,625
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	0,572	0,416	0,324	0,304	0,276	0,344	0,333	0,290	0,167	0,290	0,272
коефіцієнт забезпечення власними оборотними коштами	0,503	0,433	0,286	0,282	0,327	0,339	0,369	0,295	0,153	0,258	0,265

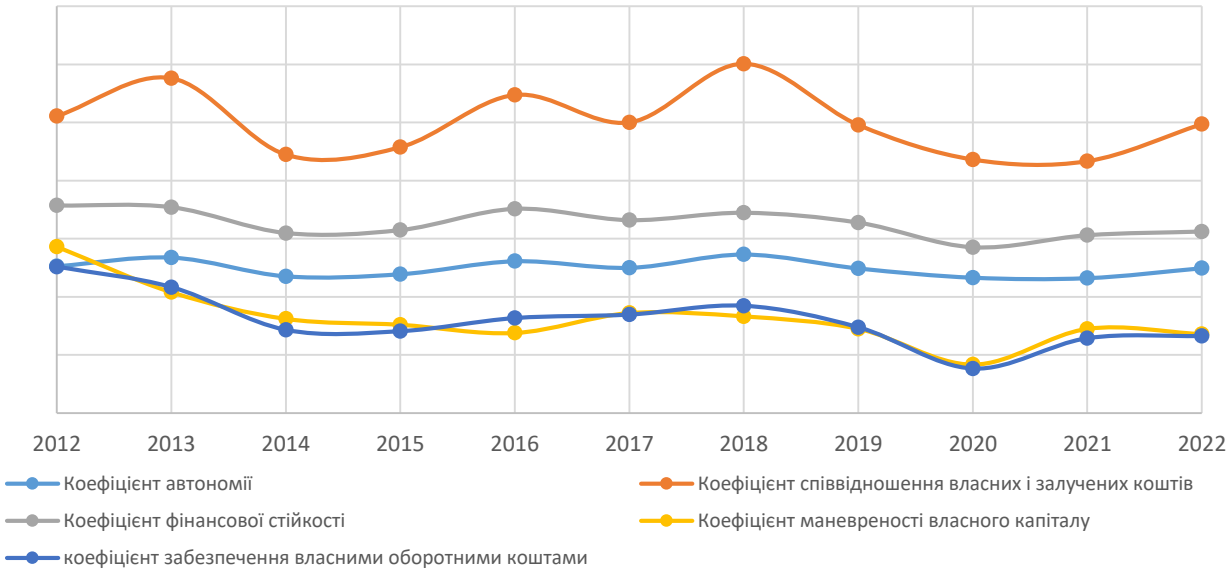

Рисунок 2.12 – Показники фінансової стійкості підприємства (авторська розробка)

На наданому графіку представлена динаміка зміни ключових фінансових показників підприємства за період з 2011 по 2023 рік. Коефіцієнт автономії відображає залежність підприємства від зовнішніх джерел фінансування. Чим вищий коефіцієнт, тим більша фінансова незалежність. Динаміка показує, що коефіцієнт має тенденцію до зниження, що може свідчити про збільшення частки позикових коштів у загальній структурі капіталу підприємства.

Коефіцієнт фінансової стійкості вимірює спроможність підприємства покривати свої зобов'язання за рахунок власного капіталу. Стабільність цього коефіцієнта на протязі усього періоду може свідчити про відносно незмінну фінансову стійкість підприємства.

Коефіцієнт забезпечення власними оборотними коштами (жовтий) – показує, наскільки поточні активи покриваються власними оборотними коштами. З графіку видно, що цей коефіцієнт знаходиться у стані злегка зростаючої тенденції, що може вказувати на поліпшення ліквідності підприємства.

Коефіцієнт співвідношення власних і залучених коштів (помаранчевий) – демонструє співвідношення між власними та позиковими коштами. Підвищення цього коефіцієнта може означати, що підприємство збільшує свій власний капітал швидше, ніж позиковий, що є позитивним сигналом.

Коефіцієнт маневреності власного капіталу показує частку власних оборотних коштів у загальній сумі власного капіталу. Невелике зниження цього коефіцієнта може свідчити про певне зниження гнучкості власного капіталу.

Загалом, ці показники можуть свідчити про те, що підприємство управляє своїми фінансами з певною ступенем фінансової стійкості та незалежності, але також може мати потенційні ризики через зниження коефіцієнта автономії. Управління капіталом могло б бути спрямоване на поліпшення цих показників, наприклад, через збільшення власного капіталу, оптимізацію структури зобов'язань, а також покращення ліквідності та фінансової гнучкості.

Для виявлення взаємозалежностей між обсягами капіталу та прибутковістю підприємства побудуємо кореляційну матрицю за допомогою

можливостей редактора EXCEL (табл. 2.2).

Таблиця 2.2 – Кореляційна матриця (авторська розробка)

	Власний капітал	Довгострокові зобов'язання	Поточні зобов'язання	Чистий прибуток
Власний капітал	1			
Довгострокові зобов'язання	0,165125239	1		
Поточні зобов'язання	0,789812517	-0,072179871	1	
Чистий прибуток	0,886784552	0,074936717	0,918435416	1

Кореляційна матриця, показує ступінь лінійної залежності між чотирма фінансовими показниками підприємства: власним капіталом, довгостроковими зобов'язаннями, поточними зобов'язаннями та чистим прибутком. Значення кореляції можуть варіюватися від -1 до +1, де +1 означає досконалу позитивну лінійну залежність, -1 – досконалу негативну лінійну залежність, а 0 – відсутність залежності.

Проведемо аналіз зв'язків чистого прибутку з іншими показниками:

Чистий прибуток та власний капітал (0,886785): Ця висока позитивна кореляція свідчить про те, що зі збільшенням чистого прибутку зазвичай зростає і власний капітал підприємства. Це логічно, оскільки чистий прибуток може бути реінвестований у власний капітал, підвищуючи його вартість.

Чистий прибуток та довгострокові зобов'язання (0,074937): Зв'язок між чистим прибутком та довгостроковими зобов'язаннями є досить слабким, що може свідчити про те, що рівень довгострокових зобов'язань не має значного впливу на чистий прибуток або навпаки.

Чистий прибуток та поточні зобов'язання (0,918435): Це дуже високе позитивне кореляційне значення вказує на тісний зв'язок між чистим прибутком і поточними зобов'язаннями. Можливо, підприємство ефективно управляє своїм оборотним капіталом, що призводить до високого чистого прибутку, або компанія може використовувати поточні зобов'язання як джерело для фінансування операцій, які приносять прибуток.

З усіх трьох кореляцій, найсильніший взаємозв'язок чистого прибутку

спостерігається з поточними зобов'язаннями, що може бути важливим показником для управління ліквідністю та кредиторською заборгованістю. В той же час, висока кореляція між чистим прибутком та власним капіталом підкреслює важливість прибутків для зростання власних коштів підприємства.

З метою визначення доцільної структури капіталу проведемо її оптимізацію за критерієм максимізації ефекту фінансового важеля, методика розрахунку якого наведена формулою 1.2. Для цього скористаємося можливостями редактора EXCEL та його можливостями пошуку оптимального рішення (рис. 2.13).

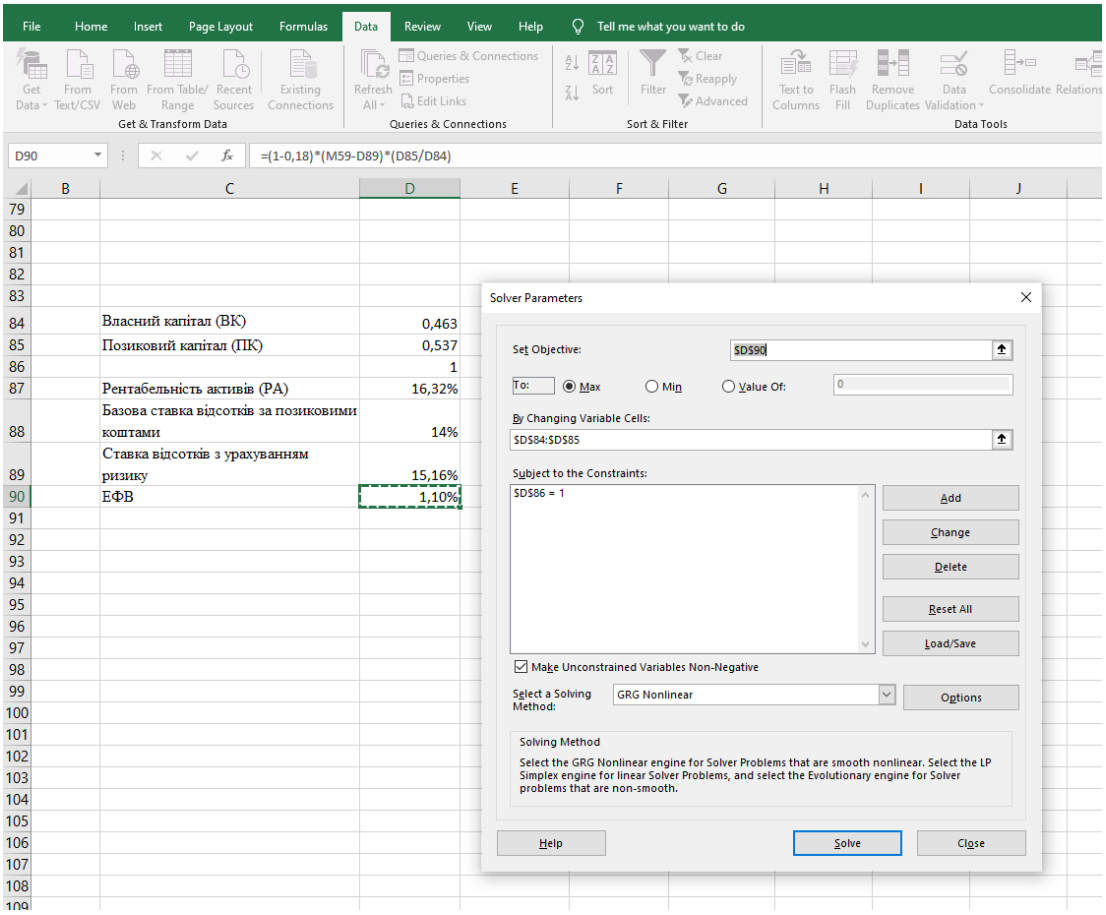

Рисунок 2.13 – Пошук оптимального співвідношення позикового і власного капіталу (авторська розробка)

Для вирішення цієї задачі внесемо цільову функцію ефекту фінансового важеля (клітинка D90). Для розрахунків використаємо показник рентабельності активів підприємства у 2022 році на рівні 16,32%. Ставка відсотків за позиковими

коштами становить 14% плюс премія за ризик, розмір якої збільшується пропорційно зростанню обсягу позикових коштів в структурі капіталу (клітинка D89). результати проведеної оптимізації демонструють що для даних умов діяльності підприємства оптимальним буде частина власного капіталу на рівні 46,3% та відповідно позикового капіталу на рівні 53,7%. Це і є оптимальна структура і проводити додаткові розрахунки недоречно.

Напрями вдосконалення управління капіталом ТОВ Надія можуть включати:

– підвищення ефективності використання власного капіталу: Оскільки зареєстрований капітал не змінюється, можна зосередитися на поліпшенні рентабельності та дохідності вже існуючого капіталу.

– оптимізація структури капіталу: Можна розглянути можливість збільшення долі довгострокових позик при одночасному зменшенні залежності від короткострокових кредитів, що може знизити ризик фінансової нестабільності.

– менеджмент ризиків: Необхідно аналізувати та управляти ризиками, пов'язаними з короткостроковими фінансовими зобов'язаннями, щоб забезпечити стабільність грошових потоків.

– планування реінвестицій: Забезпечити, щоб нерозподілений прибуток та інші форми капіталу використовувались для фінансування інвестицій, які зможуть сприяти довгостроковому розвитку підприємства.

– управління зобов'язаннями: Розробити стратегії для управління кредиторською заборгованістю, щоб оптимізувати умови платежів та покращити умови постачання.

Загалом можна порекомендувати фінансовому менеджменту підприємства детально враховувати інші фінансові деталі чи зовнішні економічні чинники, які можуть впливати на фінансове становище підприємства. Для більш точного аналізу та планування вдосконалення необхідно провести детальний фінансовий аналіз, включаючи аналіз витрат, доходів, прибутковості та інших ключових показників ефективності.

ВИСНОВКИ

Капітал займає центральне місце в екосистемі фінансового управління, виступаючи як ключовий елемент фінансової діяльності підприємства. У рамках фінансового менеджменту, концепція капіталу охоплює всі ресурси компанії, які можуть бути виражені у грошовій формі, або перетворені на фінансові активи, включаючи як фізичні, так і інтелектуальні активи. Ці ресурси є життєво необхідними для придбання, підтримки та розвитку оперативних активів, що забезпечують діяльність підприємства.

З перспективи корпоративних фінансів, капітал віддзеркалює глибокі та складні фінансові взаємини між корпорацією та різноманітними економічними агентами, такими як інвестори, кредитори, партнери та державні органи. Ці відносини охоплюють різні аспекти від формування капіталу до його розподілу та використання, що зумовлює необхідність вибудовування досконалої стратегії управління капіталом для досягнення фінансових цілей корпорації.

Ефективне управління капіталом має надзвичайно важливе значення для здоров'я та зростання компанії, оскільки оптимізація капіталу може покращити грошові потоки та сприяти збільшенню прибутку, що в кінцевому підсумку веде до підвищення вартості для акціонерів. Капітал слід розглядати не просто як інструмент фінансування, а як стратегічний актив, який може бути використаний для навігації компанії через різноманітні ринкові умови, забезпечуючи стійкість і адаптивність у довгостроковій перспективі.

Оптимізація управління власним капіталом компанії відіграє ключову роль у підвищенні ефективності її фінансової діяльності та водночас у збільшенні добробуту акціонерів. З одного боку, це амбіція до удосконалення фінансових показників, з іншого – необхідність адаптації до динамічного економічного середовища, що включає зовнішню оцінку ефективності та наявності бізнес-зв'язків. В цьому контексті, керівництво підприємства має чітко усвідомлювати, на базі яких ресурсів буде розвиватися їхня діяльність.

Глибокий аналіз джерел капіталу та його алокації набуває стратегічного значення, оскільки дозволяє оцінити потенціал розвитку та визначити можливості для інвестування. Структура капіталу повинна бути сформована з урахуванням специфіки кожного компоненту, сфери діяльності компанії, часових рамок операційного та фінансового циклів, а також ефективності використання активів. Важливими є також здатність організації генерувати чистий грошовий потік та забезпечувати рентабельність, інвестиційна стратегія, політика виплати дивідендів, вартість залучення позикових коштів та інші зовнішні та внутрішні фактори.

Таким чином, управління власним капіталом вимагає комплексного підходу та постійної уваги до балансу між залученням та використанням фінансових ресурсів, з метою забезпечення сталого розвитку компанії та максимізації її вартості.

В умовах динамічної сучасної економіки використання позикових коштів стає невід'ємною частиною стратегічного управління бізнесом. Це інструмент, який дозволяє компаніям не лише збільшувати обсяги своєї діяльності, а й забезпечувати більш високу ефективність використання власного капіталу та підвищувати ринкову капіталізацію. Залучення позикових ресурсів стає економічно виправданим, коли вартість капіталу перевищує вартість позики, тобто коли дохід, отриманий від вкладення позикових коштів у бізнес, перевищує відсоткові витрати за кредит.

Позиковий капітал відіграє ключову роль у підтримці безперебійної діяльності підприємств, допомагаючи їм швидко реагувати на фінансові потреби та уникати ліквідності. Це також підсилює довіру кредиторів, відображаючи фінансову стабільність та відкриваючи шляхи для подальшої співпраці. Крім того, розумне управління позиковими коштами може підвищити рентабельність власних інвестицій підприємства, оптимізуючи таким чином вартість і структуру капіталу.

Отже, залучення та використання позикових коштів необхідно розглядати як стратегічне рішення, що може сприяти розширенню масштабів діяльності, поліпшенню фінансової гнучкості та зростанню конкурентоспроможності

підприємства. У цьому процесі критично важливим є ретельний аналіз ринкових умов, вартості капіталу та потенційного впливу позик на загальний фінансовий стан компанії.

На основі аналізу управління капіталом ТОВ "Надія" можна зробити наступні висновки.

Підприємство демонструє стабільне зростання власного капіталу, особливо нерозподіленого прибутку, що свідчить про ефективне генерування та накопичення прибутку. Це підкреслює спроможність компанії до самофінансування.

Підприємство активно використовує довгострокові кредити банків, що може вказувати на потребу у зовнішньому фінансуванні для довгострокового розвитку. Стабільність відстрочених податкових зобов'язань та інших довгострокових зобов'язань може свідчити про ретельне фінансове планування.

Підприємство покращило свою рентабельність за період аналізу, але після 2019 року спостерігається зниження показника рентабельності власного капіталу (ROE), що може вказувати на зменшення ефективності використання власного капіталу.

Підприємство має певний рівень фінансової стійкості та незалежності. Однак, зниження коефіцієнта автономії може свідчити про підвищену залежність від позикових коштів.

Висока кореляція між чистим прибутком та власним капіталом свідчить про те, що прибутки важливі для зростання власних коштів підприємства.

Для поліпшення управління капіталом, компанії слід зосередитися на підвищенні ефективності використання власного капіталу, оптимізації структури капіталу, менеджменті ризиків, плануванні реінвестицій та управлінні зобов'язаннями.

Рекомендується фінансовому менеджменту компанії враховувати зовнішні економічні чинники та проводити детальний фінансовий аналіз для точного планування та вдосконалення управління капіталом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Do crises impact capital structure? A study of French micro-enterprises / T. H. Van Hoang et al. *Small Business Economics*. 2017. Vol. 50, no. 1. P. 181–199. URL: https://doi.org/10.1007/s11187-017-9899-x.
2. Fisher I. What is capital? The economic journal, Cambridge, vol. VI, 1996. 509 p.
3. Klimek D., Jędrych E. A Model for the Sustainable Management of Enterprise Capital. *Sustainability*. 2020. Vol. 13, no. 1. P. 183. URL: https://doi.org/10.3390/su13010183.
4. Kouki M., Ben Said H. Capital Structure Determinants: New Evidence from French Panel Data. *International Journal of Business and Management*. 2011. Vol. 7, no. 1. URL: https://doi.org/10.5539/ijbm.v7n1p214.
5. Makkonell K.R., Brju S.L. Ekonomyks: pryncypy, problemi y polytyka [Economics: principles, problems and politics]. 2001. V 2 t., per. s anghl., 13-e yzd. : Ucheb. T. 1, 974 p.
6. Stor M., Haromszeki Ł. Competency management and the financial results of the foreign subsidiaries of Polish MNCs: The empirical research findings. *Human Systems Management*. 2021. P. 1–13. URL: https://doi.org/10.3233/hsm-211515.
7. Xu X., Liu Z. Research on the impact and path of economic policy uncertainty on the cost of equity capital. ICEME 2022: 2022 13th International Conference on E-business, Management and Economics, Beijing China. New York, NY, USA, 2022. URL: https://doi.org/10.1145/3556089.3556127.
8. Акуленко В. Л., Захаркін О. О., Дарченко К. А., Василенко А. В. Формування вартісних показників інноваційних підприємств з урахуванням впливу пандемії covid-19. *Ефективна економіка*. 2021. № 12. – URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9724. DOI: 10.32702/2307-2105-2021.12.80
9. Байстрюченко Н.О. Вплив динаміки структури капіталу на фінансово-економічні результати діяльності підприємства. Суми : 2011. 21 с.

10. Бідник О.І. Поняття капіталу підприємства та його еволюція. *Наук. вісник Нац. лісотехнічного ун-ту України. Сер. Економіка, планування та управління в галузі*. 2007. Вип. 17.2. С. 131–135.
11. Бланк О. І., Ситник Г. В., Андрієць В .С. Управління фінансами підприємств. Київ : 2017. 792 с.
12. Вартісно-орієнтоване управління фінансами підприємств: Навчальний посібник / Л.А. Костирко, О.О. Терещенко, Р.О. Костирко, О.О. Середа. – Сєвєродонецьк: видавництво СНУ ім. В. Даля, 2019. – 466 с.
13. Джошар А. В. Теорія і практика управління власним капіталом. К. : ННЦ ІАЕ, 2016.168 с.
14. Дмитрук В.О., Максимець Ю.В. Сутність категорії «капітал підприємства» відповідно до сучасних досліджень в цій сфері. *Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка»* 2020. №5 URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/5_2020/101.pdf.
15. Домбровська С.О. Структура капіталу підприємства: сучні проблеми та парадигма розвитку: монографія. Харків. «Діса плюс». 2020. 256 с.
16. Дробот Я.В., Корнієнко І.С. Управління капіталом в контексті забезпечення фінансової безпеки підприємства. *Економічний вісник Дніпровського державного технічного університету*. 2022. № 1. С. 68-78. DOI: https://doi.org/10.31319/2709-2879.2022iss1(4).264865pp79-87
17. Економічна теорія : [підручник] / За ред. В.Д. Базилевича. – [3-тє вид., перероб. і доп.] – К. : Знання-Прес, 2004. – 615 с.
18. Економічні погляди Франсуа Кене. *Економіка: теорія і практика*. Вебсайт. URL: http://www.ekonomikam.com/ecfins-1769-1.html
19. Захаркін О.О. Вартісно-орієнтоване управління інноваційною діяльністю підприємств: методологічні засади, світовий та вітчизняний досвід: монографія. Суми: Сумський державний університет, 2015. 400 с.
20. Захаркін О.О. Захаркіна Л.С. Вартісно-орієнтоване управління маркетинговою інноваційною діяльністю підприємств на основі стейкхолдерського підходу. *Реінжиніринг бізнес-процесів маркетингової*

сфери промислових підприємств: монографія / за заг. ред.: Л.М. Таранюка. Суми: СНАУ, 2018. С. 97-104.

21. Ізюмська В. Аналіз теоретичних підходів до визначення дефініції «капітал підприємства». *Економіка та суспільство*. 2022 №35. https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-35-35.
22. Квасницька Р., Мрозовський Я. Критеріальні підходи до формування оптимальної структури капіталу підприємства. *Modeling the development of the economic systems*. 2021. №2. С. 12–18. URL: DOI: 10.31891/mdes/2021-2-2.
23. Кваша О.В. Особливості управління капіталом в акціонерних товариствах. *Бізнесінформ*. 2021. №2. С. 266-273. DOI: https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-2-266-273.
24. Корнійчук Л.Я., Татаренко Н.О., Поручник А.М. та ін. Історія економічних вчень : [підручник] / за ред. Л.Я. Корнійчука. К. : КНЕУ, 1999. 564 с.
25. Крупська Н.Є., Зубова Ю.А. Теоретико-методичні засади управління позиковим капіталом підприємства. *Молодий вчений.* 2015. 6 (21). С. 12–16.
26. Лебедєва В.К. Адам Сміт: наука та життя. *Проблеми економіки та політичної економії*. 2016. № 2. С. 5-12.
27. Лубкей Н.П. Теоретичні засади управління капіталом підприємства. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку*. 2019. Т 1. №1. С. 38-45.
28. Люта О.В., Галич О.О., Пігуль Є.І. Аналіз ефективності формування та використання капіталу вітчизняних підприємств. *Інфраструктура ринку*. 2018. №25. С. 353–357.
29. Майборода О.В., Хлопкова С.Ю. Оптимізація структури капіталу та його вплив на фінансовий потенціал підприємства. *Ефективна економіка*. 2018. №12. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6763
30. Макаренко Ю.П., Клименко Д.О. Формування оптимальної структури капіталу з метою забезпечення фінансової стійкості підприємства. *Економіка та держава*. 2022. № 1. С. 45–49. DOI: 10.32702/2306-6806.2022.1.45.

31. Мулик Т.О. Аналітичне забезпечення управління капіталом підприємств. *Економічний простір*. 2023. № 183. С. 95-103.
32. На перехресті парадигм: М.І. Туган-Барановський в історії економічної думки / Лариса Павлівна Горкіна ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». – Електрон. ресурс. – К., 2021. – 574 с. URL: http://ief.org.ua/docs/mg/336.pdf
33. Овчаренко В.М. Філософія позитивізму: Конспект лекцій. – Харків: УкрДАЗТ, 2014. – 31 с.
34. Олександренко І.В. Управління власним капіталом підприємства. *Економічний форум*. 2016. №3. С. 211-216.
35. Офіційний сайт Державної служби статистики України URL: http://www.ukrstat.gov.ua.
36. Педченко Н.С., Руденко А.А. Теоретико-прикладний аспект забезпечення результативності стратегії фінансування оборотного капіталу підприємства. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія: Економічні науки*. 2020. № 4. С. 6–14. URL: DOI: 10.37734/2409-6873-2020-4
37. Петришинець Л.В. Систематизація підходів до визначення змісту та видів капіталу підприємства URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/Nvuu/Ekon/2011_34/statti/3_13.htm
38. Пігуль Н. Г., Іванчук К. В., Пігуль Є. І. Капітал підприємства: сутність, значення та його аналіз. *Науково-практичний журнал «Регіональна економіка та управління»*. 2020. № 2 (28). С. 34–38.
39. Погріщук Г.Б., Волощук Р.Є. Власний капітал підприємства: сутність і особливості формування в Україні. *Економіка та держава*. 2020. № 7. С. 16–23. DOI: 10.32702/2306-6806.2020.7.16
40. Сторожук Т.М., Малинич Н.В., Пастух Д.Л. Вплив структури капіталу на фінансову стійкість підприємства. *Економічний вісник. Серія: Фінанси, облік, оподаткування*. 2020. Вип. 5. С. 148—159. URL: http://nbuv.gov.ua/ UJRN/ehsfat_2020_5_16

41. Теорія інвестицій А. Маршалла // Інституційна інвестологія : навч. посібник / С. К. Реверчук, О. Д. Вовчак, С. І. Кубів та ін.; за ред. С. К. Реверчука. – К. : Атіка, 2004. – С. 58-63.
42. Чемчикаленко Р.А., Коваль Е.В. Особливості формування оптимальної структури капіталу підприємства. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. Вип. 22. С. 855–859. URL: http://global national.in.ua/issue 22 2018/30 vipusk 22 kviten 2018 r/4013 chemchikalenko r a koval e v osoblivosti formuvannya optimalnoji strukturi kapitalu pidpriemstva
43. Чирак І. Давид Рікардо – визнаний лідер класичної політичної економії (до 250-річчя з Дня народження). *Вісник економіки*. 2022. Вип. 1. С. 171–190. DOI: https:// doi.org/10.35774/visnyk2022.01.171
44. Шмиголь Н.М. Оцінювання ефективності використання капіталу підприємств. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія Економічні науки. 2017. Випуск 22. Частина 1. С. 144-146.
45. Щербань О.Д., Невдачина О.І. Теоретичні аспекти визначення сутності та структури капіталу підприємства. *Приазовський економічний вісник*. Випуск 3(14). 2019. С. 284–289. URL: http://pev.kpu.zp.ua/journals/2019/3_14_uk/49.pdf.
46. Яцух О.О., Захарова Н.Ю. Фінансовий стан підприємства та методика його оцінки. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія : Економіка і управління*. 2018. Т. 29(68), № 3. С. 173-180. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU_econ_2018_29_3_35.

Додаток А

Фінансова звітність ТОВ «Надія»

Баланс (Звіт про фінансовий стан)

Актив	Код рядка	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
I. Необоротні активи												
Нематеріальні активи:	1000	5167	5591	6455	6163	8303	6975	7261	9521	11135	9877	9689
первісна вартість	1001	8610	9172	10157	10007	12352	11170	11694	14131	15879	14811	14815
накопичена амортизація	1002	3443	3581	3702	3844	4049	4195	4433	4610	4744	4934	5126
Основні засоби:	1010	16366	17708	17926	19729	21696	23104	23946	25995	26123	24811	22689
первісна вартість	1011	33847	35621	36588	38383	39494	40186	41397	42514	43183	41280	39490
знос	1012	17481	17913	18662	18654	17798	17082	17451	16519	17060	16469	16801
Інвестиційна нерухомість:	1015	7519	8490	11106	11838	12127	10849	10088	11541	11484	13861	13473
первісна вартість	1016	10926	12387	14249	15076	14685	12834	12234	13558	14222	16089	16495
знос	1017	3407	3897	3143	3238	2558	1985	2146	2017	2738	2228	3022
інші фінансові інвестиції	1035	730	766	801	837	885	920	955	989	1028	1078	1115
Довгострокова дебіторська заборгованість	1040	107	155	218	317	374	459	547	588	646	732	777
Відстрочені податкові активи	1045	1695	1882	2077	2209	2380	2556	2702	2844	2991	3125	3250
Необоротні активи	1095	31584	34592	38583	41093	45765	44863	45499	51478	53407	53484	50993
II. Оборотні активи												
Запаси	1100	22383	19448	23310	22779	19983	26830	26898	30899	33940	35838	32728
Виробничі запаси	1101	6139	6320	6871	6240	5676	6267	6609	7464	7640	8415	8087
Незавершене виробництво	1102	1555	1707	1432	1669	2007	2543	3043	3433	3765	4191	4087
Готова продукція	1103	4070	4421	4892	5318	5631	6003	6410	6745	7100	7571	8037
Товари	1104	1443	1816	2300	2715	3167	3652	4042	4466	4771	5119	5426
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	1125	9176	5184	7815	6837	3502	8365	6794	8791	10664	10542	7091
Дебіторська заборгованість за розрахунками:												
за виданими авансами	1130	3934	4634	5261	6037	5719	5077	4342	3467	4465	4836	5558
з бюджетом	1135	1489	889	993	858	148	431	-334	-39	449	578	513
Інша поточна дебіторська заборгованість	1155	2518	3112	3060	3357	3128	2817	2799	2544	2509	3297	3199
Гроші та їх еквіваленти	1165	2519	2958	3219	3442	3384	2862	3427	3288	2884	3090	3771
Інші оборотні активи	1190	651	352	433	458	248	1	171	332	187	428	424
Оборотні активи	1195	42670	36577	44091	43768	36112	46381	44097	49282	55098	58609	53284
III. Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття	1200	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Баланс	1300	74254	71169	82674	84861	81877	91244	89596	100760	108505	112093	104277

Пасив	Код рядка	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
I. Власний капітал												
Зареєстрований (пайовий) капітал	1400	25076	25076	25076	25076	25076	25076	25076	25076	25076	25076	25076
Капітал у дооцінках	1405	1867	2207	2709	3251	3729	4083	4639	5199	5691	6129	6476
Додатковий капітал	1410	1218	888	1684	2117	2461	3189	3657	3567	3124	3662	3912
Резервний капітал	1415	2022	2749	2521	3105	4349	5775	7036	6867	7443	7048	6689
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	1420	7345	7178	6928	7003	7170	7503	8490	9452	9227	10141	9837
Власний капітал	1495	37528	38098	38918	40552	42785	45626	48898	50161	50561	52056	51990
II. Довгострокові зобов'язання і забезпечення												
Відстрочені податкові зобов'язання	1500	3692	3532	3935	4006	4461	5157	4703	5243	4950	4668	4310
Довгострокові кредити банків	1510	11789	8687	8180	8619	10019	9420	7748	10149	5813	11263	8173
Інші довгострокові зобов'язання	1515	52	119	169	243	298	365	420	472	529	589	648
Довгострокові зобов'язання	1595	15533	12338	12284	12868	14778	14942	12871	15864	11292	16520	13131
III. Поточні зобов'язання і забезпечення												
Короткострокові кредити банків	1600	14014	12320	22314	20059	12076	16608	12595	18637	28907	24419	19572
Поточна кредиторська заборгованість:												
за довгостроковими зобов'язаннями	1610	1697	2615	3256	4189	4990	5491	6366	7060	8008	8780	9621
за товари, роботи, послуги	1615	1304	1656	1650	2191	1848	2313	2271	1796	2359	2560	2608
за розрахунками з бюджетом	1620	1113	1407	1616	1880	1982	2118	2286	2459	2733	2980	3206
Поточні забезпечення	1660	1923	2015	1995	2247	2607	3049	3092	3341	3178	3260	3093
Інші поточні зобов'язання	1690	1142	720	641	875	811	1097	1217	1442	1467	1518	1056
Поточні зобов'язання	1695	21193	20733	31472	31441	24314	30676	27827	34735	46652	43517	39156
Баланс	1900	74254	71169	82674	84861	81877	91244	89596	100760	108505	112093	104277

Фінансові результати

Стаття	Код рядка	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	2000	282243	302505	323053	344695	362072	379441	400958	423545	446484	467482	483237
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	2050	-269929	-283064	-297819	-317580	-335043	-349032	-368107	-380324	-397802	-412989	-430629
Валовий: прибуток	2090	12314	19441	25234	27115	27029	30409	32851	43221	48682	54493	52608
Інші операційні доходи	2120	6359	10075	13180	17858	21088	25343	29398	34062	38459	42501	47402
Адміністративні витрати	2130	-11170	-13384	-15563	-18108	-20842	-23504	-25576	-27837	-30339	-32744	-34974
Витрати на збут	2150	-4045	-5055	-6811	-8052	-9186	-11088	-12841	-14662	-16514	-18088	-20001
Інші операційні витрати	2180	-4446	-5652	-6791	-8168	-9215	-10998	-12189	-13485	-15098	-16285	-17498
Фінансовий результат від операційної діяльності: прибуток	2190	-988	5425	9249	10645	8874	10162	11643	21299	25190	29877	27537
Інші фінансові доходи	2220	612	1067	603	1049	844	1337	840	1222	611	999	821
Інші доходи	2240	659	1084	693	1184	812	1201	857	1160	658	1063	879
Фінансові витрати	2250	-2173	-2466	-2616	-2746	-2898	-3132	-3308	-3565	-3763	-4143	-4435
Інші витрати	2270	-2030	-2312	-2446	-2554	-2757	-2971	-3135	-3292	-3402	-3710	-4052
Фінансовий результат до оподаткування: прибуток	2290	-3920	2798	5483	7578	4875	6597	6897	16824	19294	24086	20750
Витрати (дохід) з податку на прибуток	2300	-706	504	987	1364	878	1187	1241	3028	3473	4335	3735
Чистий фінансовий результат: прибуток	2350	-3214	2294	4496	6214	3998	5410	5656	13796	15821	19751	17015

Додаток Б

Показники фінансової стійкості підприємства

Таблиця Б.1 – Показники фінансової стійкості підприємства [46]

Показник	Розрахунок	Зміст
Коефіцієнт автономії	відношення власного капіталу підприємства до підсумку балансу	Показує питому вагу власного капіталу в загальній сумі засобів, авансованих у його діяльність нормативне значення > **0,5**
	ф1 р.1495 / ф1 р.1900	
Коефіцієнт співвідношення власних і залучених коштів	відношення власного капіталу до позикових і залучених джерел	Показує, скільки одиниць власних коштів припадає на кожну одиницю позикових і залучених нормативне значення >**1**
	ф1 р. 1495/(р.1595 + р.1695 + р.1700)	
Коефіцієнт фінансової стійкості	відношення суми власного капіталу і довгострокових зобов'язань до підсумку балансу	Показує, яку частку активів підприємство здатне фінансувати за рахунок власного капіталу і капіталу, залученого на довгостроковій основі і свідчить про його здатність залишатися платоспроможним в довгостроковій перспективі.
	ф1 (р.1495+р.1595) / ф1 р.1900	
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	відношення власного оборотного капіталу підприємства до власних джерел фінансування	Показує, яка частина власного оборотного капіталу перебуває в обороті, тобто у тій формі, яка дає змогу вільно маневрувати цими коштами, а яка капіталізована.
	ф1(р.1195 – р.1695) / ф1 р.1495	
Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами	відношення власного оборотного капіталу підприємства до оборотних активів	Показує рівень фінансування обротних активів за рахунок довгострокових джерел фінансових ресурсів.
	ф1(р.1195 – р.1695) / ф1 р.1195	